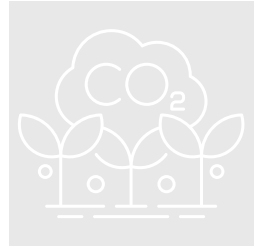
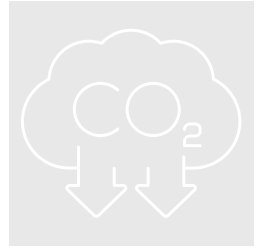
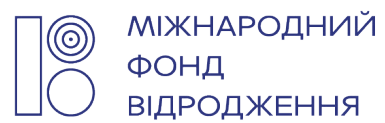

МОНІТОРИНГ ДЕКАРБОНІЗАЦІЇ

IV квартал 2023 р.

Документ підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у рамках проєкту «Підтримка декарбонізації економіки України через розробку нових моделей фінансування за рахунок використання боргових зобов'язань. Стадія 4».

Відповідальність за зміст цього документа несе ГО «ДІКСІ ГРУП» і за жодних обставин зміст не може вважатися таким, що відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

ЗМІСТ

РЕЗЮМЕ.....	3
1. ВДЕ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ.....	6
1.1. Ситуація в Україні.....	6
1.1.1. Гарантії походження електроенергії з ВДЕ.....	7
1.1.2. Енергоефективність у будівлях.....	9
1.2. Міжнародний досвід.....	10
1.2.1. Ринок гарантій походження електроенергії з ВДЕ.....	10
1.2.2. Енергоефективність у будівлях.....	13
1.3. Рекомендації.....	15
2. КЛІМАТ ТА ДОВКІЛЛЯ.....	16
2.1. Ситуація в Україні.....	16
2.1.1. Запровадження системи торгівлі викидами (СТВ) в Україні.....	19
2.1.2. Результати COP28 для України.....	21
2.2. Міжнародний досвід.....	25
2.2.1. Система торгівлі викидами ЄС та Союзний реєстр.....	25
2.2.2. Основні результати COP28 в глобальному масштабі.....	27
2.3. Рекомендації.....	30
3. НАДРОКОРИСТУВАННЯ.....	33
3.1. Ситуація в Україні.....	33
3.1.1. Питання критичної сировини в Україні.....	35
3.2. Міжнародний досвід.....	37
3.2.1. Європейська політика щодо критичної сировини.....	37
3.3. Рекомендації.....	39

РЕЗЮМЕ

ВДЕ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ

Протягом 4 кварталу 2023 року в Україні було прийнято низку регуляторних та законодавчих ініціатив у секторі відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) та енергоефективності, підкреслюючи курс країни до сталого розвитку та зменшення вуглецевого сліду у секторі. Серед ключових рішень – ухвалення [Стратегії](#) термомодернізації будівель України до 2050 року, яка задає вектор для досягнення високих стандартів енергоефективності у будівлях.

Також, важливим етапом у розвитку енергетичного сектору став початок робіт над запровадженням гарантій походження (ГП) електроенергії з ВДЕ, що визначає новий рівень прозорості та обліку джерел електроенергії, яка виробляється з використанням альтернативних джерел енергії. Запровадження ГП сприятиме стимулюванню виробництва та споживання «зеленої» енергії, що призведе до загального зменшення викидів та декарбонізації сектору.

Щоб зазначені ініціативи відображали зусилля України на просування ВДЕ та посилення енергоефективності у відповідності з глобальними зеленими політиками необхідно:

- врахувати важливість підключення української системи видачі гарантій походження електричної енергії до Європейського хабу Асоціації органів-емітентів та до регіонального реєстру гарантій походження Енергетичного Співтовариства, щоб забезпечити початок торгівлі ГП на міжнародному ринку.
- підготувати необхідне законодавство для підписання угоди з Grexel та запуск національного реєстру ГП, що дозволить торгувати ГП між Договірними сторонами Енергетичного Співтовариства.
- розпочати процес набуття членства в AIB, щоб забезпечити підключення національного реєстру ГП до хабу AIB (AIB HUB) і таким чином, забезпечити можливість торгівлі ГП з Договірними сторонами Енергетичного Співтовариства та з державами-членами ЄС.
- за досвідом Німеччини, розглянути можливість впровадження політик до використання систем опалення на ВДЕ у будівлях.

КЛІМАТ ТА ДОВКІЛЛЯ

У 4 кварталі 2023 року Міндовкілля активізувало роботу щодо запуску системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (МЗВ), що є першим кроком на шляху запровадження системи торгівлі викидами (СТВ). А також продовжило роботу над реформою системи управління відходами, прийнявши ряд підзаконних актів.

Однією з головних подій у сфері клімату стала [Конференція Сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату — COP28](#), яка проходила в Дубаї із 30 листопада по 13 грудня 2023 р. Україна як її активний учасник проводила панельні дискусії та демонструвала інсталяції про воєнні злочини росії проти довкілля в межах власного павільйону. В рамках COP28 українська делегація представила [Міжнародну довкіллєву декларацію](#), основною метою якої є юридичне оформлення Глобальної платформи з оцінки збитків довкіллю внаслідок війн, а також [презентувала](#) ініціативу «AGRESSOR REFUNDS», що передбачає запровадження глобальних механізмів відшкодування агресором шкоди, завданої довкіллю та клімату внаслідок збройних конфліктів. Крім цього, Україна долучилась до підписання низки декларацій та ініціатив, взявши на себе нові амбітні цілі, у т. ч. [Глобальної обіцянки](#) щодо

відновлюваних джерел енергії та енергоефективності (Global Pledge on Renewables and Energy Efficiency), [Декларації](#) COP28 про клімат, допомогу, відновлення та мир, [Декларації](#) про стале сільське господарство, стійкі продовольчі системи та кліматичні дії, [Декларації](#) про водень, [Декларації](#) про потроєння потужностей атомної енергетики та ін.

Для реалізації амбітних кліматичних цілей України необхідно:

- забезпечити технічну розробку та дієву реалізацію системи верифікації звітів операторів про викиди парникових газів;
- актуалізувати кількість підприємств, які мають зареєструватися в Реєстрі з МЗВ;
- провести консультації з усіма зацікавленими сторонами стосовно спірних аспектів у сфері запровадження СТВ (особливо з бізнесом), за результатами сформуванню позицію по цих питаннях для подальшої розробки законодавчої та регуляторної бази;
- для забезпечення прозорості та підзвітності усього процесу запуску СТВ передбачити здійснення контролю над його функціонуванням наглядовим комітетом з багатостороннім складом;
- визначити та встановити економічно обґрунтовану ціну за тону викидів CO₂ для механізму СТВ;
- розробити та прийняти закон про СТВ;
- проаналізувати чинні політики та нормативно-правові акти України на відповідність змісту кліматичних ініціатив, до яких Україна долучилась в ході COP28; за потреби ініціювати внесення законодавчих та регуляторних змін;
- у Національному плані з енергетики та клімату, який зараз розробляється, та у наступних переглядах Національно визначеного внеску (НВВ) врахувати нові зобов'язання та цілі, взяті Україною в рамках COP28;
- передбачити чіткий план дій з відмови від викопного палива у енергетиці, оновити плани виведення з експлуатації вугільних ТЕС, беручи до уваги складнощі та негативні наслідки, спричинені війною.

НАДРОКОРИСТУВАННЯ

У 4 кварталі 2023 року було прийнято кілька регуляторних актів, якими були внесені зміни до форми спеціального дозволу на користування надрами, деяких примірних угод про умови користування надрами, переліку ділянок «стратегічних» надр, які надаватимуться у користування за підсумками конкурсів на укладення УРП та ін.

Головні події надрокористування у європейському вимірі відбувалися довкола критичної сировини. У листопаді відбулася масштабна подія – 8-й щорічний Тиждень сировинних ресурсів у Брюсселі, у якому українська делегація брала активну участь. Рада ЄС та Європейський парламент погодили проєкт Регламенту про критичну сировину ([Critical Raw Materials Act](#) - CRMA), а в грудні Європарламент прийняв відповідний законодавчий акт.

Голова Держгеонадр Роман Опімах під час публічних заходів розповідав про поточну роботу служби, зокрема про проєкт з оцифровки 60 тис. книг геологічних звітів і графічних додатків, що реалізується за підтримки ЄБРР. Він також повідомив, що у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування створена робоча група з аналізу положень CRMA.

В той час, як ЄС зробив черговий крок до зміцнення ланцюгів постачання критичної сировини, українські результати виглядають менш помітними. Враховуючи важливість критичної сировини як для внутрішнього ринку (технологій обороноздатності, «зелених» технологій та ін.), так і для зовнішньоекономічних позицій, Уряду та Держгеонадр варто активізувати роботу в напрямку критичної сировини та врахувати наступні рекомендації:

- розробити нормативно-правову базу для врегулювання питання щодо критичної сировини та його узгодження з CRMA ЄС, доопрацювати [законопроект № 6227](#) з урахуванням питань пріоритезації критичної сировини та прийняти зміни до Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України;
- врахувати при формуванні державної політики та розробці регуляторних актів питання формування продукції з високою доданою вартістю на вітчизняних підприємствах та передбачити стимули для інвесторів аби забезпечити будівництво підприємств повного циклу;
- відповідно до [Рішення РНБО](#) скасувати віднесення до державної таємниці інформації у сфері надрокористування, що включає дані про балансові запаси певних видів корисних копалин, перспективи їх розвідки та видобутку (за винятком інформації щодо уранових руд, визначеної пунктами 2.6.1 – 2.6.4 [Зводу відомостей](#), що становлять державну таємницю);
- розробити у співпраці з європейськими партнерами модельні УРП та/або інші форми договорів на розробку ділянок надр із покладами критичних і стратегічних корисних копалин;
- розширити пропозицію ділянок надр з покладами критичної сировини в Інвестиційному атласі надрокористувача в результаті оцифровки геологічної інформації;
- запровадити програми підтримки розвитку науки, сприяти міжнародній співпраці в галузі досліджень, інновацій та інтеграції українських вчених у сучасні високотехнологічні процеси з видобутку, збагачення та виготовлення стратегічних металів.

1.1 Ситуація в Україні

Регуляторні та законодавчі ініціативи

- **10.10.2023 р.:** прийнято [розпорядження](#) КМУ “Про затвердження переліку робіт з капітального ремонту, до яких не застосовуються мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівель”.
- **08.11.2023 р.** оприлюднено [проект](#) постанови КМУ “Про запровадження гарантій походження електричної енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії”.
 - 29.11.2023 р. оприлюднено [доопрацьований](#) проект постанови.
- **21.11.2023 р.:** прийнято [Закон](#) “Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, про участь України у програмі Союзу «Механізм «Сполучення Європи»».
- **24.11.2023 р.** прийнято [постанову](#) КМУ, якою вносяться зміни до Порядку реалізації експериментального проекту щодо створення сприятливих умов для забезпечення ефективного споживання електричної енергії в Україні та передбачається можливість отримання додатково 5 світлодіодних ламп для пенсіонерів.
- **24.11.2023 р.** прийнято [розпорядження](#) КМУ про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств водопостачання та водовідведення, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 року.
- **28.11.2023 р.** прийнято [розпорядження](#) КМУ про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми енергетичної модернізації підприємств - виробників теплової енергії, що перебувають у державній або комунальній власності, на період до 2030 року.
- **01.12.2023 р.** прийнято [постанову](#) КМУ, якою затверджується Порядок проведення та вимог до енергетичного аудиту процесів та транспорту.
- **06.12.2023 р.** прийнято [розпорядження](#) КМУ, яким збільшено видатки держбюджету на реконструкцію гідроелектростанцій.
- **15.12.2023 р.** уряд [затвердив](#) порядок проведення кваліфікації когенераційних установок (набере чинності з 22.03.2024).
- **29.12.2023 р.** прийнято [постанову](#) КМУ “Про затвердження переліку будівель промислового та сільськогосподарського призначення, об’єктів енергетики, транспорту, зв’язку та оборони, складів, на які не поширюються мінімальні вимоги до енергетичної ефективності будівель та які не підлягають сертифікації енергетичної ефективності”.
- **29.12.2023 р.** [схвалено](#) Стратегію термомодернізації будівель України до 2050 року, а також концепцію Державної цільової економічної програми підтримки термомодернізації будівель до 2030 року, та Операційний план заходів з реалізації у 2024 – 2026 роках.

- **03.01.2023 р.** прийнято [постанову](#) КМУ “Про затвердження Технічного регламенту щодо вимог до екодизайну для побутових посудомийних машин (набирає чинності через шість місяців після припинення або скасування воєнного стану в Україні)”.

Новини уряду, ЦОВВ, державних компаній

- У жовтні Укргідроенерго та німецька компанія Andritz Hydro GmbH [підписали](#) Меморандум про співпрацю з метою розвитку та реалізації проєктів для виробництва «зеленого» водню в Україні.
 - У листопаді Укргідроенерго спільно з Andritz Hydro GmbH [опрацьовували](#) проєкт виробництва в Україні «зеленого водню» потужністю від 5 МВт.
- На початку жовтня за координації Міненерго та підтримки Міністерства торгівлі, промисловості та енергетики Кореї в Україні [стартував](#) пілотний проєкт зі встановлення сонячних електростанцій на будівлях Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Реалізація ініціативи запланована на 2024-2026 роки у трьох областях - Івано-Франківській, Житомирській та Одеській.
- У жовтні Держенергоефективності із партнерами [розпочало](#) проєкт із впровадження енергоефективних технологій (встановлення геліосистем) в дитячих садочках.
- На початку листопада Держенергоефективності [уклало](#) Меморандум про співпрацю із Асоціацією декарбонізації «Коген Україна» щоб сприяти переходу країни до «зеленої» економіки та підвищенню рівня енергоефективності серед споживачів.
- У листопаді Держенергоефективності [відкрило](#) два регіональних Офіси декарбонізації та енергоефективності у Кропивницькому та Дніпрі, що допомагатимуть громадам ставати енергоефективними і впроваджувати в процеси відбудови сучасні технології та інновації.
- У грудні Програма розвитку ООН в Україні [провела](#) комплексні аудити 26 лікарень у чотирьох областях країни, аби підтримати ініціативу Єврокомісії щодо передачі їм 5700 сонячних панелей від компанії Enel.
- 6 грудня Федеральне міністерство економіки та кліматичних справ Німеччини, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Мінвідновлення України [домовилися](#) про намір підписати грант у розмірі 20 млн євро для програми вирішення проблем ВДЕ.
- 21 грудня наглядова рада Фонду енергоефективності [збільшила](#) граничний розмір гранту, який ОСББ може отримати на один об'єкт відновлення, – з 7,2 млн грн до 7,9 млн грн.
- 25 грудня Міненерго [анонсувало](#) розроблені Керівні принципи та рекомендації для залучення сталого фінансування, необхідного для відбудови та розвитку енергосектору України.

1.1.1 Гарантії походження електроенергії з ВДЕ

Тема гарантій походження електроенергії з ВДЕ на слуху в Україні вже понад 10 років. У 2012 році Україна зобов'язалася запровадити механізм гарантій походження електроенергії з ВДЕ (далі - ГП) на основі [Рішення Ради Міністрів Секретаріату Енергетичного Співтовариства](#). Згідно зі Статтею 15 [Директиви про відновлювану енергію](#) (RED I), Договірні Сторони Секретаріату Енергетичного Співтовариства, включаючи Україну, домовилися про розробку національного законодавства щодо ГП та призначення національних органів, відповідальних за впровадження механізму.

Так, у 2013 році постановою КМУ [№ 771 від 24.07.2013 р.](#) було введено поняття ГП та визначено Держенергоефективності відповідальним органом за впровадження механізму. Від того моменту, майже 10 років у законодавчому полі для розвитку ГП панувала тиша.

У лютому 2022 року Держенергоефективності [розпочало](#) активно співпрацювати з Секретаріатом Енергетичного Співтовариства та компанією-розробником програмного забезпечення Grexel, яка виграла тендер на створення регіональної системи гарантій походження, щодо запровадження реєстрів гарантій походження для країн-членів Енергетичного Співтовариства. У результаті було досягнуто згоди щодо можливого використання рішення від Grexel у пільговому для України режимі – протягом року без оплати за використання. Але початок такого використання був запланований після врегулювання юридичних питань й внесення змін до українського правового поля щодо ГП. Крім того, з 01.01.2023 р. Держенергоефективності стало повноправним спостерігачем в Асоціації органів видачі ([Association of Issuing Bodies](#) - AIB), відповідно до рішення ухваленого на засіданні правління AIB.

Наприкінці квітня 2023 року було прийнято [Закон України](#) № 3220-IX “Про внесення змін до деяких законів України щодо відновлення та зеленої трансформації енергетичної системи України”, що конкретизує механізм ГП. [Відповідно до](#) Закону:

- відповідальність за впровадження ГП за європейськими принципами в Україні лежить на НКРЕКП. Регулятор має розробити низку підзаконних актів, частину з яких має погодити Міненерго та затвердити Кабінет Міністрів України;
- уряд має затвердити Порядок видачі, обігу та погашення ГП, який готуватиметься НКРЕКП;
- регулятор також буде відповідальним органом щодо видачі ГП, які формуватимуться автоматично за допомогою реєстру (строк обігу ГП – 12 місяців, а їх погашення – 18 місяців);
- право власності на ГП може бути передано окремо від електричної енергії, яка вироблена з ВДЕ, та ГП має містити інформацію про екологічну цінність;
- купівля-продаж ГП здійснюється на ринкових засадах за вільними цінами;
- оператор ринку має затвердити правила для продажу ГП на своєму майданчику, однак законом перелік торгових майданчиків для обігу гарантій походження не обмежений.

Із жовтня 2023 року Уряд України та НКРЕКП розпочали роботу над розробкою підзаконних актів на виконання Закону. Так, серед актів було оприлюднено та триває робота над:

- порядком формування та ведення реєстру об'єктів електроенергетики та електроустановок споживачів (у тому числі активних споживачів), що використовують альтернативні джерела енергії для виробництва електричної енергії ([Постанова НКРЕКП від 27.12.2023 р. № 2624](#));
- порядком видачі, обігу та погашення гарантій походження електричної енергії, виробленої з ВДЕ та порядком визначення екологічної цінності електричної енергії, виробленої з ВДЕ (проект [Постанови Кабінету Міністрів України від 29.12. 2023 р.](#));

Таким чином, в Україні триває активна робота над повноцінним запуском ринку ГП. І попри те, що місткість ринку зараз важко прогнозувати, зокрема через втрати потужностей ВДЕ внаслідок війни. За [інформацією](#) у 2022 році обсяг енергії, на який потенційно можна було б видати гарантії походження електроенергії, з ВДЕ, склав 19,2 ТВт·год. Крім того, відпо-

відно до проєкту Національного плану дій з відновлюваної енергетики до 2030 року, обсяг енергії, на який може бути видано гарантії походження з ВДЕ, зросте у більш ніж 2 рази - до 44,2 ТВт·год.

Втім, варто пам'ятати, що потенційний запуск ринку в Україні, не дозволить торгувати ГП в межах ЄС, оскільки поки європейське законодавство цього не дозволяє. У проєкті Національного плану дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року (НПДВЕ 2030) [заплановано](#) здійснення заходів з підписання угоди з ЄС про взаємне визнання гарантії походження на 2024 рік.

Допоки це лише у планах, рішення, яке пропонує Секретаріат Енергетичного Співтовариства щодо регіонального реєстру, могло б слугувати допоміжним до початку торгівлі ГП на міжнародному ринку.

1.1.2 Енергоефективність у будівлях

На законодавчому рівні енергоефективність в Україні почала [втілюватися](#) у будівництві нових та реконструкції існуючих будівель житлового й громадського призначення з виходом [ДБН В.2.6-31:2006](#) «Теплова ізоляція будівель» з 2007-го року і була підкріплена [ДСТУ Б А.2.2-8:2010](#), який ввів окремий розділ «Енергоефективність» у складі проєктної документації.

У 2017 році був [прийнятий](#) Закон України «Про енергетичну ефективність будівель», який визначив правові, соціально-економічні та організаційні засади діяльності у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель і був спрямований на зменшення споживання енергії у будівлях. Було прийнято також низку підзаконних нормативно-правових актів, в тому числі [Концепцію](#) реалізації державної політики у сфері забезпечення енергетичної ефективності будівель у частині збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії та [Національний план](#) збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії.

Відповідно до Плану в найближчі п'ять років передбачається створення необхідної нормативно-правової бази, а після 2025 року - перехід до нових вимог будівництва і прийняття об'єктів в експлуатацію. Крім того, у 2022 році Верховна Рада України [прийняла](#) Закон, що сприятиме посиленню впровадження енергоефективних заходів та термомодернізації будівель, а у 2023 році було [створено](#) Фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації для фінансування програм та проєктів з енергоефективності з 2024 року.

В свою чергу, технічні параметри із забезпечення енергетичної ефективності будівель, зменшення споживання енергії у будівлях відповідно до Закону України «Про енергетичну ефективність будівель» [визначено](#) в ДБН В.2.6-31:2021 «Теплова ізоляція та енергоефективність будівель» від грудня 2021 року.

Крім того, у 2021 році було прийнято [Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року](#) та відповідний План заходів. Відповідно до Плану дій національна ціль за енергоефективним сценарієм передбачає скорочення споживання енергії відносно базового сценарію на 22,3% (первинна енергія) та 17,1% (кінцева енергія). Втім, покрокового сценарію до скорочення споживання енергії у будівлях у річному вираженні не передбачено.

29 грудня 2023 року КМУ [схвалив](#) ще два стратегічних документи: Стратегію термомодернізації будівель на період до 2050 року та Концепцію Державної цільової економічної програми підтримки термомодернізації будівель до 2030 року.

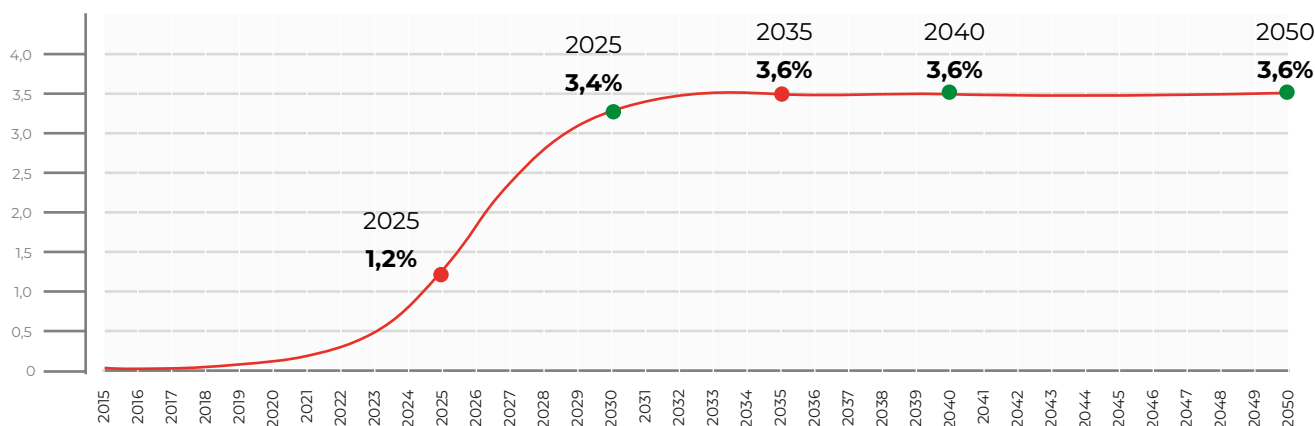
Як [зазначається](#), Стратегія покликана створити сприятливі умови для запуску та нарощування темпів масштабної термомодернізації житлових і громадських будівель, а також масового будівництва нових будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії

(nearly zero energy buildings) на території України до 2030 року, суттєвого збільшити глибину термомодернізації з переходом на будівництво нових будівель з нульовим рівнем викидів парникових газів (zero-emission buildings) до 2040 року, декарбонізації національного фонду будівель до 2050 року.

Реалізація Стратегії передбачена поетапно:

- перший етап “Повоєнне відновлення та розгортання масштабної термомодернізації” (2024-2030 роки);
- другий етап “Здобуття енергетичної незалежності” (2031-2040 роки);
- третій етап “Декарбонізація національного фонду будівель” (2041-2050 роки).

Запланований темп досягнення термомодернізації будівель

Джерело: [Стратегія термомодернізації будівель на період до 2050 року](#)

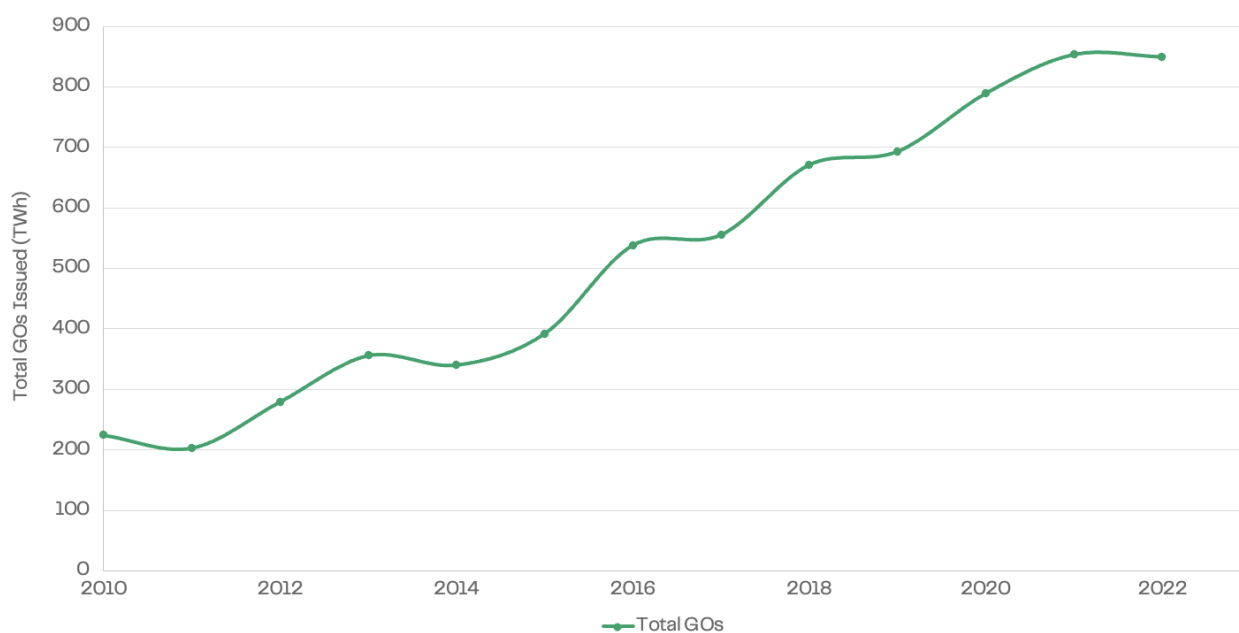
Зазначається, що амбітний сценарій Стратегії, що передбачає високий рівень поширення термомодернізації (до 2030 року може становити близько 35%-40% площ фонду будівель), приблизно відповідатиме індикативним цілям у 3,6% термомодернізації будівель щорічно, встановленим у ЄС. Втім, варто враховувати, що у ЄС вже досягають згоди про підвищення цих цілей.

1.2 Міжнародний досвід

1.2.1 Ринок гарантій походження електроенергії з ВДЕ

ЄС. Гарантії походження електроенергії з ВДЕ, що документують джерела походження енергії, були запроваджені в ЄС у 2001 році першою редакцією [Директиви щодо ВДЕ](#). У 2018 році набула чинності нова редакція [Директиви ЄС щодо ВДЕ \(RED II\)](#), яка була більш спрямована на збільшення частки ВДЕ в енергобалансі ЄС та сприяла прозорості у виборі споживачів на енергетичному ринку. Тому популярність ГП зростала.

Динаміка випуску гарантій походження електроенергії з ВДЕ у ЄС

Джерело: [Ecohz](#)

У листопаді 2023 року набула чинності оновлена Директива ЄС щодо ВДЕ (RED III), якою зокрема роз'яснюються правила випуску гарантій походження.

Так, RED III [додає](#) важливі правила щодо величини ГП. Документом визначено, що ГП має бути стандартної величини - 1 МВт·год, але може бути поділеною на частини, за умови, що кожна частина є кратною 1 Вт·год, щоб спонукати країни ЄС видавати більш детальні ГП для електроенергії з ВДЕ, у часовому проміжку ближчому до періоду розрахунку дисбалансу.

У RED III також зазначається, що ГП можна продавати та купувати протягом 12 місяців після вироблення, але вони мають бути скасованими протягом 18 місяців по закінченню терміну їх дії. В свою чергу, країни ЄС мають включати ГП із закінченим терміном придатності до звітів про залишки, які публікуватимуться щорічно.

Директива також відкриває можливість видавати гарантії походження для невідновлюваних джерел енергії, а також зберігає можливість для країн ЄС утримуватися від видачі ГП на енергію, яка отримала державну підтримку.

В ЄС гарантії походження видаються в електронному вигляді органами видачі, акредитованими Асоціацією органів видачі ([Association of Issuing Bodies](#) - AIB). Органи видачі включають реєстри, які можуть бути загальними, як-от Stattnet, або для певної країни (місцеві), як-от [HKNR UBA](#) з Німеччини або GSE Італії ([аналог](#) "Гарантованого покупця" в Україні). Крім того, на практиці реєстри, [можуть](#) вести неурядові організації, які отримали акредитацію AIB, що дозволяє їм видавати гарантії походження. Також, AIB у 2007 році розробила та запровадила Європейську систему сертифікації енергії ([European Energy Certificate System](#) - EECs), що забезпечує надійний обіг гарантій походження різних енергоносіїв у т.ч. між країнами. Передача гарантій походження EECs відбувається через AIB HUB, за двосторонніми договорами або через окремі платформи.

З 01.01. 2023 р. Держенергоефективності стало [повноправним](#) спостерігачем в AIB, відповідно до рішення ухваленого на засіданні правління AIB.

Здобуття статусу спостерігача передбачає приєднання до Gas Scheme Group та Electricity Scheme Group, надання доступу до закритих для широкого загалу частин веб-сайту AIB та участь у всіх заходах AIB без права голосу у прийнятті рішень.

В подальшому, після практичного впровадження реєстрів гарантій походження в Україні та законодавчого врегулювання питання щодо обміну гарантіями походження з країнами ЄС, Держенергоефективності зможе [отримати](#) повноцінне членство AIB та підключитися до міждержавного європейського міжреєстрового хабу AIB HUB.

Країни Енергетичного Співтовариства. Договірні сторони Енергетичного Співтовариства, зокрема й Україна, зобов'язані виконувати вимоги ЄС та нарощувати виробництво ВДЕ. Щоб допомогти країнам у цьому, наприкінці 2020 року Секретаріат Енергетичного Співтовариства ініціював регіональний проєкт для впровадження електронної системи для керування видачею, передачею та анулюванням ГП відповідно до законодавства ЄС.

У січні 2022 року, у рамках вищезгаданого регіонального проєкту, було [створено](#) електронні реєстри для гарантій походження Албанії, Боснії та Герцеговини, Грузії, Косово, Північної Македонії, Молдови, Чорногорії та України. Після підписання угод з [постачальником послуг Grexel](#) договірні сторони можуть торгувати гарантіями походження через регіональну систему, встановлену постачальником послуг.

Так, країни мали до кінця червня 2023 року підписати угоду з Grexel і запустити національні реєстри. 20 грудня органи емісії [Грузії](#) та 7 червня [Албанії та Сербії](#) підписали відповідні угоди, чим долучились до регіональної торгової системи ГП, створеної Grexel.

Кейс Сербії

Співпраця країни та сербського органу видачі EMS з Grexel [розпочалась](#) ще у 2011 році, коли Grexel допомогла Сербії підготувати передумови для створення ринку гарантій походження. Перший проєкт був зосереджений на підвищенні обізнаності про систему гарантій походження, запровадженні ГП, створенні законодавчого підґрунтя та базової конструкції для IT-системи для управління.

Енергетичний закон, що діяв на той час, не відповідав потребам і не застосовувався в повній мірі, тому у 2014 році було прийнято новий, що і вводив поняття гарантій походження. Втім, Сербія вже на той час активно [брала участь](#) у зустрічах AIB як спостерігачі та висловлювала зацікавленість у повному приєднанні.

У 2020 році після прийняття вторинного законодавства Сербія змогла подати заявку на членство в AIB, і Grexel допоміг у налагодженні співпраці задля торгів через AIB HUB.

Відповідно до Закону про використання відновлюваних джерел енергії, прийнятого у квітні 2021 року, EMS AD Belgrade як оператору системи передачі було [призначено](#) роль органу видачі гарантій походження в Сербії та роль оператора реєстру для ГП. Щоб відповідати статті 15 Директиви щодо ВДЕ 2009/28/ЄС, EMS співпрацював з Grexel, постачальником реєстру.

Таким чином, Сербія стала першою Договірною стороною Енергетичного Співтовариства, яка впровадила функціональну систему ГП і стала повноправним членом AIB.

Втім, попри те, що Сербія дотримується стандарту AIB EECS у своїх випусках та може торгуватись на міжнародному ринку, ГП з країн, що не входять до європейської економічної зони (ЄЕЗ), наразі [не визнаються](#) для розкриття в ЄС. Тому Сербія може торгувати ГП на міжнародному рівні лише через AIB HUB та з країнами, що видають гарантії походження від Енергетичного Співтовариства. Щоб торгуватися з європейськими країнами, [необхідна](#) буде додаткова транскордонна угода з ЄС.

1.2.2 Енергоефективність у будівлях

ЄС (посилення вимог до енергетичних характеристик будівель)

7 грудня 2023 року Європарламент та Рада ЄС [досягли](#) попередньої домовленості щодо внесення змін до Директиви щодо енергетичних характеристик будівель, щоб сприяти декарбонізації будівель в ЄС та підвищити енергетичну незалежність Європи відповідно до [плану REPowerEU](#).

Домовленість, серед іншого, передбачає зменшення середнього споживання первинної енергії житловими будинками на 16% до 2030 та вводить нульовий стандарт викидів для нових будівель.

Зміни до Директиви [передбачають](#) що:

- кожна країна ЄС ухвалить власну національну траєкторію, щоб зменшити середнє споживання первинної енергії житловими будівлями на 16% до 2030 року та на 20-22% до 2035 року, з урахуванням національних обставин та ситуації в країні;
- національні заходи повинні гарантувати, що принаймні 55% зниження середнього споживання первинної енергії досягається шляхом реконструкції найгірших за характеристиками будівель;
- нежитловий фонд буде поступово вдосконалений за допомогою мінімальних стандартів енергоефективності. Це призведе до реконструкції 16% найгірших за характеристиками будівель до 2030 року та 26% таких будівель до 2033 року;
- країни-члени зможуть звільнити певні категорії житлових і нежитлових будівель від цих зобов'язань, зокрема історичні будівлі або будівлі для відпочинку;
- покращені сертифікати енергоефективності базуватимуться на загальному шаблоні ЄС із загальними критеріями;
- фінансові заходи повинні стимулювати, супроводжувати реконструкцію та бути націленими, зокрема, на вразливих клієнтів та найгірші будівлі, в яких проживає більша частка енергетично бідних домогосподарств;
- країни ЄС повинні забезпечити наявність гарантій для орендарів, щоб допомогти впоратися з ризиком виселення вразливих сімей через непропорційне підвищення орендної плати після ремонту.

Крім того, домовленість передбачає поступову відмову від котлів, що працюють на викопному паливі, зокрема субсидії на них будуть заборонені з 1 січня 2025 року. Також, змінами до Директиви запроваджується чітка правова основа для країн ЄС щодо встановлення вимог до виробників тепла. Країни ЄС також повинні будуть визначити конкретні заходи щодо поступової відмови від викопного палива для опалення та охолодження для повної відмови від котлів, що працюють на викопному паливі, до 2040 року.

Всі нові житлові та нежитлові будівлі повинні мати нульові викиди, починаючи з 1 січня 2028 року для публічних будівель і з 1 січня 2030 року для всіх інших нових будівель, за окремими винятками. Країни ЄС також повинні переконатися, що нові будівлі готові до встановлення дахових сонячних електростанцій.

Втім, дані зміни вимагають офіційного ухвалення Європарламентом і Радою ЄС. Після завершення цього процесу нове законодавство набуде чинності.

Німеччина (відмова від жорстких стандартів енергоефективності).

У квітні 2023 року уряд Німеччини [запропонував](#) нове законодавство, яке мало на меті значно підвищити вимоги до енергоефективності для будівель, компаній і центрів обробки даних. Завдяки закону федеральний уряд включив би положення Директиви ЄС щодо енергетичних характеристик будівель та Директиви з енергоефективності до національного законодавства.

Згідно з пропозицією, нові системи опалення, встановлені з 1 січня 2024 року, повинні працювати як мінімум на 65% ВДЕ. Як наслідок, системи опалення на викопному паливі (газ, нафта, вугілля) будуть фактично заборонені в Німеччині в надзвичайно короткий термін. На цьому тлі також повідомляли, що уряд Німеччини навіть розглядає можливість внесення змін до Закону про енергетичну промисловість Німеччини (Energiewirtschaftsgesetz) передбачивши, що закупівля принаймні 6 млн теплових насосів стане обов'язковою метою енергетичної політики до 2030 року.

Винятково короткий перехідний період і сувора увага до теплових насосів зазнали жорсткої [критики](#), тому у вересні нижня палата парламенту Німеччини [прийняла](#) законопроект у послабленому варіанті.

Так, серед основних [змін](#), що запроваджуються законом:

- Мінімальні вимоги до автоматизованих систем будівель: обов'язкові для нових нежитлових будівель (з 1 січня 2025 року також для існуючих будівель) щодо постійного моніторингу, аналізу та оптимізації енергоспоживання.
- Опалення з використанням ВДЕ буде обов'язковим: починаючи з 2024 року, лише системи опалення, які використовують щонайменше 65% відновлюваної енергії, можуть бути встановлені в нових будівлях. Перехідні періоди передбачені для існуючих будівель і нових споруд за межами визначених зон.
- Існуючі системи опалення не потребують негайної заміни: у разі несправності, зламани газіві або масляні системи опалення можуть бути відремонтовані з визначеними перехідними періодами, дозволеними для заміни.
- Програми заохочення та розподіл витрат на заміну системи опалення: витрати можна пропорційно перекласти на орендарів, а до 30% можна відшкодувати за рахунок грантів.

Крім того, 1 січня 2024 року нові нежитлові будівлі повинні бути оснащені системою автоматизації рівня В або вище, а також спеціальною технологією енергомоніторингу. Для існуючих нежитлових будівель з потужністю опалення або охолодження понад 290 кВт модернізація такої системи є обов'язковою не пізніше 31 грудня 2024 року. До того часу вимога щодо регулярних перевірок не застосовується, якщо можна продемонструвати систему автоматизації з рівнем автоматизації В або вищим.

В свою чергу, зіткнувшись з [кризою](#) в будівельному секторі та дефіцитом житла, уряд Німеччини у вересні 2023 року [вирішив](#) призупинити посилення вимог до енергетичних характеристик будівель, що було заплановано на 2025 рік, щоб стимулювати будівництво доступного житла. Запланований стандарт «ЕН 40» мав передбачити, що нові будівлі використовуватимуть лише 40% первинної енергії, необхідної для еталонної будівлі. Крім того, міністр будівництва Гейвіц виступив проти [планів ЄС](#) щодо обов'язкової реконструкції старих будівель, посилаючись на те, що новий закон Німеччини [про теплопостачання](#) гарантує, що з 2024 року нові будівлі матимуть екологічно чисте опалення.

1.3 Рекомендації

Уряду України (Міненерго, Держенергоефективності), НКРЕКП:

- врахувати важливість підключення української системи видачі гарантій походження електричної енергії до Європейського хабу Асоціації органів-емітентів та до регіонального реєстру гарантій походження Енергетичного Співтовариства, щоб забезпечити початок торгівлі ГП на міжнародному ринку.
- підготувати необхідне законодавство для підписання угоди з Grexel та запуск національного реєстру ГП, що дозволить торгувати ГП між Договірними сторонами Енергетичного Співтовариства.

НКРЕКП:

- розпочати процес набуття членства в AIB, щоб забезпечити підключення національного реєстру ГП до хабу AIB (AIB HUB) і таким чином, забезпечити можливість торгівлі ГП з Договірними сторонами Енергетичного Співтовариства та з державами-членами ЄС.

Уряду України (Мінвідновлення, Міненерго, Держенергоефективності):

- за досвідом Німеччини, розглянути можливість впровадження політик до використання систем опалення на ВДЕ у будівлях.

2.1 Ситуація в Україні

Регуляторні та законодавчі ініціативи

- **01.10.2023 р.** набрали чинності [зміни](#) до Закону України “Про охорону атмосферного повітря”, які були внесені Законом України “Про систему громадського здоров’я” (суб’єкти господарювання як і раніше подаватимуть дозвільному органу документи для отримання дозволів на викиди, а дозвільний орган розглядатиме їх, але вже без додаткового погодження Держпродспоживслужби). Міндовкілля [розробляє](#) IT-рішення, яке дозволить перевести процедуру отримання дозволу на викиди у цифровий формат;
- **08.10.2023 р.** набрав чинності [Закон](#) України “Про Національний реєстр викидів та перенесення забруднювачів”. Це означає, що підприємства-забруднювачі матимуть 6 місяців, щоб внести дані про свої об’єкти до Національного реєстру викидів та перенесення забруднювачів (РВПЗ). РВПЗ [створювався](#) за аналогією з європейським і вже доступний на загальнонаціональній платформі [ЕкоСистема](#). На першому етапі триватиме реєстрація підприємств онлайн у режимі reopleless, а потім - подання звітності. Відомості РВПЗ будуть відкритими. Таким чином, Україна виконає частину своїх міжнародних зобов’язань за [Оргуською конвенцією](#) та за [Протоколом](#) про реєстри викидів та перенесення забруднювачів.
- **10.10.2023 р.** набрала чинності [Інструкція](#) про вимоги до оформлення документів, в яких обґрунтовуються обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;
- **23.10.2023 р.** наказом Міндовкілля № 709 [затверджено](#) типову інформаційну картку адміністративної послуги з видачі дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами;
- **27.12.2023 р.** постановою КМУ [затверджено](#) переліки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню (включаючи перелік контрольованих речовин (озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів) і перелік товарів та обладнання, що можуть містити такі речовини), а також квот на 2024 рік (на вугілля кам’яне, антрацит; брикети, котуни та аналогічні види твердого палива, одержані з кам’яного вугілля, газ природний українського походження, деревину паливну у вигляді колод, полін, сучків, хмизу, гілок або в аналогічних формах, тріски або стружки деревної встановлені нульові квоти на експорт; для коксівного вугілля марки “К” обсяг квот становить 900 тис. тонн, для палива рідкого мазутного – 540 тис. тонн);
- **29.12.2023 р.** розпорядженням КМУ [внесено](#) зміни до розпорядження КМУ від 08.11.2017 р. № 796 “Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок”;
- **04.10.2023 р.** зареєстровано [законопроект](#) (№ 10066-2) Про упаковку та відходи упаковки, що є важливою складовою реформи ефективного управління відходами (раніше у вересні 2023 року було зареєстровано 2 пов’язані законопроекти [№10066](#) та [10066-1](#));
- **19.10.2023 р.** [постановою](#) КМУ затверджено Порядок класифікації відходів та Національний перелік відходів;

- **31.10.2023 р.** [постановою](#) КМУ № 1137 внесено зміни у додаток 2 до постанови КМУ від 18.03.2022 р. № 314, що передбачають необхідність отримання суб'єктами господарювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів протягом 5 місяців з дня набрання чинності цією установою (тобто з 04.11.2023 р.) у порядку та на умовах, що передбачені Законом України “Про управління відходами”.
- **07.11.2023 р.:** прийнято [постанову](#) КМУ, що затверджує Порядок проведення моніторингу об'єкта оброблення відходів;
- **17.11.2023 р.:** [постановою](#) КМУ було затверджено порядок та критерії віднесення речовин або предметів до побічних продуктів (відповідно до ст. 5 [Директиви 2008/98/ЄС](#) та на виконання вимог рамкового [Закону України “Про управління відходами”](#)). Документ визначає, що речовини та предмети, утворені при виробництві основної продукції і придатні для використання як сировина чи готова продукція, можуть розглядатися в Україні не як відходи, а як побічні продукти та реалізовуватися для повторного використання. Закон вступить в дію через шість місяців з дня припинення або скасування дії правового режиму воєнного стану в Україні;
- **05.12.2023 р.** постановою КМУ [затверджено](#) Порядок створення та адміністрування інформаційної системи управління відходами;
- **05.12.2023 р.** постановою КМУ [затверджено](#) Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами;
- **12.12.2023 р.** Міндовкілля [розпочало](#) процедуру стратегічної екологічної оцінки Національного плану управління відходами України до 2033 року (реєстраційний номер 08-12-3813-23), що є частиною “дорожньої карти” реформи управління відходами в Україні;
- **19.12.2023 року** постановою КМУ [затверджено](#) Порядок видачі, відмови у видачі, анулювання дозволу на здійснення операцій з оброблення відходів;
- **26.12.2023 р.** [розпочато](#) обговорення [законопроєкту](#) “Про електричне та електронне обладнання та відходи електричного і електронного обладнання”, що імплементує положення європейської Директиви 2012/19/ЄС та є одним з законів, що впровадять систему розширеної відповідальності виробника (РВВ) в Україні. Система РВВ допоможе суттєво зменшити потрапляння відходів на полігони та звалища, дасть поштовх для збільшення обсягів їх переробки, дозволить встановити контроль і посилити відповідальність усіх суб'єктів господарювання у сфері управління відходами;
- **18.10.2023 р.** Міндовкілля оприлюднило [звіт](#) про результати електронних консультацій щодо проєкту Закону України “Про ратифікацію Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар”. Повідомлення про оприлюднення [проєкту закону](#) було представлено на сайті Міндовкілля 21.08.2023 р.;
- **05.12.2023 р.** Міндовкілля [оприлюднило](#) звіт про результати електронних консультацій з громадськістю щодо проєкту наказу Міндовкілля “Про затвердження Порядку ведення та подання звітності операторами контрольованих речовин, що переміщують через митний кордон України, розміщують на ринку, використовують та здійснюють поводження з контрольованими речовинами та товарами”;
- **20.11.2023 р.** Міндовкілля спільно з експертами Команди підтримки реформ (RST) [розробило](#) та оприлюднило [проєкт](#) Методичних рекомендацій з підготовки звіту з післяпроєктного моніторингу, проведено етап громадського обговорення документу;

- **15.12.2023 р.** Міндовкілля [оприлюднило](#) проєкт розпорядження КМУ “Про затвердження Національного плану заходів, спрямованого на виконання зобов’язань, що випливають із членства України у Мінаматській конвенції про ртуть”.

Новини уряду, ЦОВВ, компаній

- **20 – 21 жовтня 2023 року** під час Міжнародного форуму “United for Justice. United for Nature” у Києві Міністр захисту довкілля та природних ресурсів України Руслан Стрілець [презентував](#) проєкт [Міжнародної довкіллевої декларації](#), яка пропонує світові єдині для всіх інструменти оцінки збитків довкіллю та притягнення агресорів до відповідальності.
- **30 листопада – 13 грудня 2023 року** українська [делегація](#) взяла участь у Конференції Організації Об’єднаних Націй зі зміни клімату (COP28).
- За [даними](#) асоціації «Укравтопром» протягом 2023 року українці придбали у 2,8 раза більше автомобілів з нульовим рівнем викидів у порівнянні з 2022 роком (загальна кількість - 37,6 тис. придбаних електрокарів, з них понад 36,8 тис. – легкові, 770 – комерційні). У 2022 році в реєстраціях електромобілів частка нових авто становила 17%, у 2023 році – майже 20%.
- **01.12.2023 р.** робоча група високого рівня з питань екологічних наслідків війни в Україні у Європарламенті [обговорила](#) вплив російської агресії в Україні на навколишнє середовище та провела громадські слухання в рамках підготовки рекомендацій для міжнародної спільноти та Уряду України у питаннях подолання наслідків війни для навколишнього середовища, відповідальності за злочини проти довкілля, стратегії “зеленого” відновлення України.

Вплив війни на клімат і довкілля, оцінка збитків та відновлення

- **Станом на кінець грудня 2023 року** за даними ресурсу [ЕкоЗагроза](#) внаслідок повномасштабної війни вигоріло 136 703 га лісів та інших насаджень, що спричинило 54 736 979 тонн викидів у атмосферне повітря. Внаслідок горіння нафтопродуктів було утворено 979 218 тонн викидів в атмосферне повітря, кількість згорілих нафти, нафтопродуктів та газу оцінюється у 860 500 тонн. Через загоряння інших об’єктів утворилося ще 11 924 028 тонн викидів (площа згорілих об’єктів становить 76 727 346 м². Крім того, викиди отруйних речовин у повітря склали 1 540 338 тонн. Збитки, завдані війною атмосфері, оцінюються Міндовкіллям у 1 081 млрд. грн. Викиди CO₂ за 18 місяців війни [оцінюються](#) у 150 млн тонн. Внаслідок підриву Каховської ГЕС в Україні знищено майже 10 тис. га водно-болотних угідь міжнародного значення. Ці території потенційно могли поглинати до 20 тис. тонн CO₂.
- За даними [Міндовкілля](#) за час повномасштабного вторгнення станом на листопад 2023 року росія вчинила в Україні понад 2,7 тис. злочинів проти довкілля. Їх оцінено у понад 2,1 трлн грн.
- **У жовтні 2023 року** на сайті Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) було [опубліковано](#) Екологічну експрес-оцінку прориву Каховської дамби. У повідомленні зазначається, що прорив дамби Каховської ГЕС у червні 2023 року є екологічною катастрофою великого масштабу, що не обмежується Україною та може мати непрогнозовані негативні прояви через роки чи навіть десятиліття. Також наголошується, що катастрофа призвела до викидів хімічних забруднюючих речовин, у тому числі машинного масла та рідких добрив у зоні затоплення.
- **20 – 21 жовтня 2023 року** під час Міжнародного форуму “United for Justice. United for Nature” Міндовкілля та PricewaterhouseCoopers (Німеччина) [підписали](#) Меморан-

дум про співпрацю, що передбачає надання німецькими партнерами підтримки Уряду України у зборі доказів про екологічні злочини росії та розробці архітектури Глобальної платформи оцінки збитків довкіллю внаслідок війни.

- У листопаді 2023 року на Херсонщині лісівниками та представниками Херсонської ОВА було [висаджено](#) перший гектар молодого лісу на розмінованій ділянці Херсонського лісництва (деокупована частина). Замінованими залишаються значні території. Загалом площа деокупованих лісів Херсонщини становить близько 7 000 га. З них розміновано лише 138,8 га, а після підриву Каховської ГЕС постраждало понад 62 тис. га лісу Херсонщини.
- За словами Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Руслана Стрільця Україна [поставила](#) ціль висадити 1 млрд дерев для відновлення лісів і станом на листопад 2023 року виконала програму майже на 44%, було відкрито 7 центрів з вирощування саджанців.

2.1.1 Запровадження системи торгівлі викидами (СТВ) в Україні

Запровадження СТВ є частиною міжнародних зобов'язань України в рамках Угоди про Асоціацію. Додаток XXX Угоди серед іншого [передбачає](#) імплементацію ряду положень передбачених Директивою 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради про впровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у рамках Співтовариства та внесення змін і доповнень до Директиви Ради 96/61/ЄС із змінами і доповненнями, внесеними Директивою 2004/101/ЄС, а саме: “прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу (органів); встановлення системи визначення відповідних установок та визначення парникових газів (Додатки I та II); розроблення національного плану розподілу квот між установками (ст. 9); запровадження дозвільної системи на викиди парникових газів та на квоти, що продаватимуться на національному рівні між заводами/промисловими комплексами в Україні (ст. 4 і 11-13); створення системи моніторингу, звітності, верифікації і належного впровадження, а також процедури консультацій з громадськістю (ст. 9, 14-17, 19 і 21)”. Запровадження СТВ було одним із ключових зобов'язань, які Україна мала виконати протягом двох років з моменту набрання чинності Угоди про асоціацію у 2017 році.

Крім того, ще на [зустрічі COP3](#) у 1997 році був прийнятий [Київський протокол](#) до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, який передбачав започаткування торгівлі квотами на викиди парникових газів (стаття 17). Ще одним чинником, що обумовлює необхідність запровадження СТВ в Україні є запуск ЄС з 1 жовтня 2023 року [Carbon Border Adjustment Mechanism](#) (СВАМ) – механізму, за яким імпортери, що ввозять товари в ЄС, мають звітувати про прямі викиди вуглецю від виробництва цих товарів та платити за викиди на рівні з європейськими компаніями. Оскільки механізмом СВАМ передбачено, що суми сплачених у своїй країні податків на викиди ПГ або платежів за квоти віднімають від суми збору за СВАМ щоб загальна плата була еквівалентною тій, що сплачується компаніями в ЄС, Україні вигідніше запровадити СТВ і забезпечити, щоб сплачені кошти йшли на заходи декарбонізації всередині країни.

Запровадження СТВ передбачає на першому етапі налагодження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів (МЗВ), а потім - формування ринку торгівлі квотами на викиди, використовуючи дані моніторингу та звітності.

12 грудня 2019 року Верховною Радою України був прийнятий [Закон](#) України “Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів”, а з 1 січня 2021 р. він був введений в дію. Таким чином, з цієї дати учасники системи МЗВ повинні були виконувати низку [вимог](#):

- оператори повинні були зареєструватися у Єдиному реєстрі з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів на виконання вимог та дотримуючись критеріїв для включення установок в систему МЗВ, встановлених у Переліку видів діяльності, викиди парникових газів в результаті провадження яких підлягають моніторингу, звітності та верифікації, затвердженому [постановою](#) КМУ від 23.09.2020 р. № 880. [Наказом](#) Міндовкілля від 03.02.2021 р. № 75 було затверджено Порядок державної реєстрації установок у Єдиному реєстрі з МЗВ;
- оператори повинні здійснювати моніторинг та звітність відповідно до вимог, визначених Порядком здійснення моніторингу та звітності щодо викидів парникових газів, затвердженим [постановою](#) КМУ від 23.09.2020 р. № 960;
- верифікатори повинні здійснювати верифікацію відповідно до процедур та вимог до проведення верифікації звіту оператора, встановлених у Порядку верифікації звіту оператора про викиди парникових газів, затвердженому [постановою](#) КМУ від 23.09.2020 р. № 959.

Перші звіти компаній про викиди парникових газів планувалося отримати у 2022 році, однак через початок повномасштабної війни було дозволено тимчасово не подавати звітність або подавати її за бажанням. Повернення вимоги обов'язкового звітування передбачено через три місяці після завершення воєнного стану. Тому запустити МЗВ належним чином не вдалося через відсутність звітних даних.

Європейська Комісія у звіті щодо виконання Україною євроінтеграційних зобов'язань зазначила, що Україні важливо прискорити реалізацію дорожньої карти з декарбонізації, зокрема підготуватися до впровадження СТВ. З цією метою Уряд України активізував роботу в цьому напрямку, й на засіданні 14.11.2023 р. КМУ було прийнято [постанову](#) № 1203 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів”, яка удосконалює вимоги до МЗВ в Україні.

За [словами](#) Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Руслана Стрільця, цим рішенням регулювання МЗВ приводиться у відповідність до вимог Директиви №2003/87/ЄС та імплементаційних регламентів Єврокомісії. Зокрема, до переліку видів діяльності, які підпадатимуть під моніторинг, додано виробництво скла, включаючи скловолокно, з потужністю плавлення понад 20 тонн на добу. Також дерегулюються процеси МЗВ, спрощуються вимоги для операторів на строк дії воєнного стану (вдвічі збільшуються терміни подання планів моніторингу у разі наявності змін; продовжується «перехідний період»), коригуються вимоги до лабораторій.

Міндовкілля [очікує](#), що такі зміни спростять процес звітування підприємств у сфері МЗВ та водночас дозволять зібрати й верифікувати дані. Вже через рік планується запуск пілотної національної СТВ, а в 2026 році вона має запрацювати повноцінно.

На початку жовтня 2023 року Міндовкілля також [повідомило](#), що було розроблено сервіс на платформі [ЕкоСистема](#), через який підприємства можуть самостійно онлайн зареєструвати установку в [Єдиному реєстрі](#) з моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів. Інформація про 482 установки, які підприємства встигли зареєструвати до цього у паперовому вигляді, вже перенесена Міндовкіллям до електронного Реєстру з МЗВ. За [словами](#) Міністра Руслана Стрільця до війни кількість установок, що мали зареєструватися, становила більше тисячі, наразі з урахуванням руйнувань від війни та окупації їх кількість оцінити важко, але їх значно менше. Міндовкілля наразі [працює](#) над функціоналом для подання звітів оператора та їх верифікації. Це має стати першим кроком до запуску в Україні СТВ та подальшої інтеграції її з європейською.

У подальшому до запуску СТВ [потрібно](#) реалізувати наступні заходи:

- накопичити фактичні верифіковані дані МЗВ принаймні за три роки (проте Міндо-вкілля прагне скоротити цей термін);
- прийняти закон про СТВ (за планом у 2024 році);
- запустити СТВ у пілотному режимі, запустити торги спочатку без грошей аби виявити вузькі місця, доопрацювати їх, щоб мати змогу приєднатися до європейської СТВ (за планом – з 1 січня 2025 року);
- визначити та затвердити ціну на викиди CO₂, перехідні етапи (в ідеалі узгоджувані з ЄС);
- запустити СТВ повноцінно (за планом – з 1 січня 2026 року).

Аспекти, які ймовірно викликатимуть активні дискусії з бізнесом, [стосуються](#): стислих строків запровадження СТВ, таргетування, тобто встановлення економічно обґрунтованої ціни за тону викидів з урахуванням динаміки розвитку української економіки та допустимого рівня навантаження підприємств вуглецевими платежами, переліку парникових газів, що охоплюватимуться СТВ; використання безкоштовних квот. Тому Уряду України варто бути до них готовими, мати свої аргументи, а також способи вирішення спірних питань та досягнення консенсусу з зацікавленими сторонами.

2.1.2 Результати COP28 для України

Однією з головних подій грудня у сфері клімату стала міжнародна щорічна Конференція Сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату ([COP28](#)), яка проходила в Дубаї із 30 листопада по 13 грудня 2023 р. за головування міністра промисловості та передових технологій ОАЕ Султана Ахмеда Аль Джабера. На конференції Україну представляли близько 100 делегатів з різних міністерств та громадських організацій.

Україна вже вдруге організувала власний павільйон у межах кліматичної конференції ООН (перший раз був у 2022 році), який офіційно відкрив 03 грудня 2023 року Міністр Руслан Стрілець. Цьогоріч український павільйон був [представлений](#) інсталяціями, що розповідають про нищівні наслідки російської агресії для довкілля (зокрема, інсталяцією «Каховка», що відображає наслідки підриву росіянами греблі Каховської ГЕС, інсталяцією «Дах», присвячена трагедії втрати дому через затоплення внаслідок підриву Каховської ГЕС; інсталяцією «Наслідки» – шкоді від війни; та інсталяція «Відновлення» – відбудові зруйнованого).

Під час дискусії «Війна проти довкілля: захист гребель та атомних електростанцій» українська сторона [оприлюднила](#) дані екологічних злочинів росії в Україні. Зокрема, станом на жовтень 2023 року, правоохоронці зафіксували понад 265 воєнних злочинів проти довкілля та 14 випадків екоциду, вчинених росією в Україні під час агресії.

Українська Громадська організація Truth Hounds також [представила](#) висновки, які підтверджують організацію цілої мережі місць незаконного утримання людей на ЗАЕС та місті Енергодар російськими окупаційними військами за участі «росатом». (У цьому контексті слід зазначити, що «росатом» діє у 54 країнах, і на COP28 російська держкорпорація представляла свої технології, намагалася поглибити контакти з європейськими та світовими партнерами).

9 грудня в рамках COP28 українська сторона представила Міжнародну довкілльову декларацію, [проєкт](#) якої був уперше [презентований](#) у Києві під час форуму United for Justice, United for Nature. Метою Декларації є юридичне оформлення Глобальної платформи з оцінки збитків довкіллю внаслідок війн. Вона є продовженням платформи, яку Президент

Володимир Зеленський анонсував на минулій COP27. Її створення – це частина плану дій з реалізації Пункту 8 Формули миру, щоб зупинити екоцид та стягнути з агресора репарації за знищене довкілля. Наразі декларацію підтримали 20 держав (серед них Молдова, Болгарія, Швеція, Чехія, Італія, Нова Зеландія та ін.). Також Україна [презентувала](#) ініціативу “AGRESSOR REFUNDS” з метою включення цього механізму до Паризької угоди. Ініціатива пропонує спільно з міжнародною спільнотою розробити механізм відшкодування агресором шкоди, завданої довкіллю та клімату внаслідок збройних конфліктів, щоб змушувати саме ініціатора війни нести відповідальність за спричинені бойовими діями викидами парникових газів.

Під час COP28 українською делегацією було [підписано](#) три меморандуми про співпрацю з Республікою Корея, Великобританією та Болгарією, що включають домовленості взаємодії у сферах: сталого управління водними ресурсами; поводження з відходами та переходу до циркулярної економіки; відновлення лісів та нацпарків тощо.

Загальним та найголовнішим результатом COP28 для всього світу [стало](#) ухвалене шляхом консенсусу рішення 198 країн-учасниць (див. детальнішу інформацію в пункті 3.2.).

Крім затвердження погодженого тексту фінального рішення COP28, держави мали змогу приєднатися до спільних ініціатив, спрямованих на забезпечення різних аспектів боротьби зі зміною клімату. Ці ініціативи носять декларативний характер та не мають обов'язкової юридичної сили, їх завдання країни впроваджують на добровільних засадах. Україна приєдналася до наступних ініціатив:

1. Глобальної обіцянки щодо відновлюваних джерел енергії та енергоефективності ([Global Renewables and Energy Efficiency Pledge](#)) - ініціативи, започаткованої спільно ЄС і Головуванням COP28, що встановлює глобальні цілі потроїти глобальну встановлену потужність відновлюваної енергії (щонайменше до 11 000 ГВт) та подвоїти світові середньорічні темпи підвищення енергоефективності (з приблизно 2% до понад 4% щороку) до 2030 року. Зобов'язання підтримали 123 країни, в т. ч. Україна.
2. Декларація COP28 про клімат, допомогу, відновлення та мир ([COP28 UAE Declaration on climate, relief, recovery and peace](#)), спрямованої на об'єднання підтримки, глобальних зусиль та ініціатив для посилення фінансових, технічних та інституційних спроможностей, місцевих, національних та регіональних партнерств, а також забезпечення даними та інформацією задля підвищення стійкості до зміни клімату, не залишаючи нікого осторонь. Декларація має три цілі, на досягнення яких вона закликає міжнародну спільноту: посилення фінансової підтримки адаптації до зміни клімату та підвищення стійкості до неї, зокрема в країнах і спільнотах, які зіштовхуються з підвищеною вразливістю через нестабільність, конфлікти чи гострі гуманітарні потреби; зміцнення знань та програмних рішень, вдосконалення передового досвіду у кліматичній сфері; та посилення координації, співпраці та партнерств.

Передбачається, що декларація буде [підкріплена](#) початковим “пакетом рішень”, що містить добровільні зобов'язання та внески урядів і міжнародних організацій. Наприклад, фінансові інвестиції у програми з адаптації до зміни клімату та підвищення стійкості. Підписанти – 82 країни (у т.ч. Україна) і 43 організації.

3. Декларація про клімат і здоров'я ([COP28 Declaration on climate and health](#)), що відображає спільну позицію держав щодо важливості здоров'я у контексті кліматичного дискурсу. Документ розглядає взаємозв'язок між кліматом і здоров'ям, а також способи об'єднання зусиль сторін для нагальної інтеграції клімату і здоров'я, трансформації та зміцнення національних систем охорони здоров'я у відповідь на зміну клімату. Для мінімізації негативних наслідків змін клімату для здоров'я населення передбачається включення питань охорони здоров'я у процеси Паризької угоди

та включення кліматичних питань у глобальні робочі програми у сфері охорони здоров'я, зокрема програми ВООЗ, врахування питань охорони здоров'я при розробці наступних національно визначених внесків, довгострокових стратегій низьковуглецевого розвитку, національних планів з адаптації до зміни клімату тощо.

Декларація також закликає до збільшення фінансування питань клімату та здоров'я, а також зобов'язує країни тісніше співпрацювати у цій сфері. Головуванням COP28 у партнерстві з різними фондами у сфері охорони здоров'я були [розроблені](#) керівні принципи фінансування рішень щодо клімату та здоров'я. Підписантами Декларації стали 143 країни, включаючи Україну.

4. Декларації про стале сільське господарство, стійкі продовольчі системи та кліматичні дії ([COP28 UAE Declaration on sustainable agriculture, resilient food systems, and climate action](#)), спрямована на посилення адаптації та підвищення стійкості, зменшення вразливості сільськогосподарського бізнесу, підтримка вразливих верств населення, сприяння продовольчій безпеці та харчуванню, зміцнення інтегрованого управління водними ресурсами в сільському господарстві та продовольчих системах, а також максимізація кліматичних та екологічних переваг, пов'язаних із сільським господарством та продовольчими системами. До 2025 року держави мають намір: посилити зусилля з інтеграції сільського господарства та продовольчих систем у кліматичні програми та дії, включаючи національні плани з адаптації до зміни клімату, національно визначені внески, довгострокові стратегії низьковуглецевого розвитку, національні стратегії та плани дій зі збереження біорізноманіття з метою зменшення негативного впливу внаслідок ведення сільського господарства для довкілля, запровадження більш сталого виробництва та споживання, зменшення харчових відходів; сприяти прискоренню та масштабуванню науково-обґрунтованих інновацій, а також зміцненню недискримінаційної, відкритої, справедливої, інклюзивної, рівноправної та прозорої багатосторонньої системи, основу якої становить Світова організація торгівлі. Підписантами стали 159 держав, включаючи Україну, а також Монсеррат та Віргінські острови.

На саміті було [оголошено](#) про мобілізацію понад 2,5 млрд доларів США на підтримку продовольчої безпеки під час боротьби зі зміною клімату та про нове партнерство між ОАЕ та Фондом Білла та Мелінди Гейтс на 200 млн доларів США для інновацій у харчових системах у зв'язку зі зміною клімату.

5. Партнерство COP28 з гендерно-відповідального справедливого переходу та кліматичних дій ([COP28 Gender-Responsive Just Transitions and Climate Action Partnership](#)), що передбачає зосередження зусиль для справедливого переходу з урахуванням гендерної проблематики, посилення лідерства та значущої участі жінок у прийнятті рішень, забезпечення засобів досягнення гендерної рівності в діях з адаптації, пом'якшення наслідків змін клімату та фінансуванні цих заходів (підписанти - 68 країн, у т.ч. Україна).
6. Декларація про наміри COP28 ([COP28 Declaration of Intent](#)), так звана Декларація про водень, спрямована на запровадження взаємовизнаних і взаємосумісних схем сертифікації відновлюваного й низьковуглецевого водню та його похідних для формування стійкої та справедливої глобальної водневої екосистеми, що приносить користь усім націям. Заходи для досягнення цілей передбачають прискорення розроблення технічних рішень, які уможливають взаємне визнання схем сертифікації, зокрема через співпрацю учасників із Міжнародним партнерством з водню та паливних елементів в економіці (IPHE) та Програмою співробітництва з водневих технологій (Hydrogen TCP), призначення державних експертів до IPHE та Hydrogen

ТСР; прийняття або узгодження рішень зі всесвітньо визнаними стандартами (ISO з визначення викидів парникових газів, пов'язаних із виробництвом і транспортуванням водню); щорічне відстеження співпраці зі взаємного визнання схем сертифікації. Підписантами стали 37 країн, у т.ч. Україна.

Ця Декларація [азнала](#) критики від екоактивістів, які наголошують на відданні переваги водню для витіснення викопного палива та відновлюваному водню для витіснення використання викопного водню, виробленого з вугілля або газу. Окремі країни навіть [підписали](#) Спільну угоду про відповідальне впровадження водню з відновлюваних джерел (Joint Agreement on the Responsible Deployment of Renewables-Based Hydrogen).

7. Декларація про потроєння потужностей атомної енергетики ([Declaration to Triple Nuclear Energy](#)) з 2020 до 2050 року. Країни взяли зобов'язання залучати інвестиції у цю галузь та підтримувати розвиток малих модульних реакторів, сприяти стійким ланцюгам постачання, включно з паливом, для безпечних і захищених технологій, які використовуються атомними електростанціями протягом їхнього повного життєвого циклу. До декларації приєдналися 25 країн, включаючи Україну. Частина екоактивістів також [не підтримала](#) цю Декларацію через надто негативні наслідки для довкілля у разі виникнення аварій на атомних електростанціях та високу вартість інвестицій.
8. Декларація про дітей, молодь і кліматичні дії ([Declaration on Children, Youth and Climate Action](#)), що наголошує на критичній ролі дітей та молоді як агентів змін у майбутньому, а також передбачає зусилля щодо зміцнення спроможності дітей і молоді у сфері клімату та довкілля за рахунок інвестування в освіту. Декларація була представлена та підписана країнами на COP25 у 2019 році, а Україна приєдналася до неї у 2023 році. Декларацію підписали понад 40 країн.
9. Коаліція амбітних багаторівневих партнерств (CHAMP) для кліматичних дій ([Coalition For High Ambition Multilevel Partnerships \(CHAMP\) for Climate Action](#)), спрямована на залучення субнаціональних урядів (тобто регіональних, місцевих органів влади) до планування, фінансування, реалізації та моніторингу кліматичних стратегій, включаючи, але не обмежуючись, національно визначені внески (НВВ), національні плани адаптації (NAP), національні стратегії та плани дій щодо біорізноманіття (NBSAP) і довгострокові стратегії низьковуглецевого розвитку (LT-LEDS), щоб максимізувати кліматичні дії, в тому числі через такі коаліції, як Партнерство НВВ. Заходи передбачають також створення інклюзивних інституційних та неформальних процесів, які дозволять субнаціональним урядам зробити внесок у вдосконалення НВВ до 2025 року, інтегрувати місцеву інформацію, цілі та заходи з адаптації до змін клімату, запровадити місцеві проекти та допомогу в отриманні фінансування на їх реалізацію, проводити регулярне оцінювання прогресу на національному та місцевому рівнях, а також залучати представників субнаціональних урядів до глобального політичного діалогу високого рівня. Підписантами Коаліції стала 71 країна, в т.ч. Україна.

2.2 Міжнародний досвід

2.2.1 Система торгівлі викидами ЄС та Союзний реєстр

Система торгівлі викидами ЄС (EU ETS) — це схема торгівлі викидами вуглецю (або схема обмеження та торгівлі), яка була запроваджена у 2005 році (перша у світі) та призначена для зниження викидів парникових газів. EU ETS [працює](#) за принципом “cap and trade”, тобто встановлює обмеження на загальну кількість парникових газів, які можуть викидатися установками та операторами повітряних суден, охопленими системою. Обмеження виражається в квотах на викиди, де один дозвіл дає право на викиди однієї тонни CO₂-екв. (еквівалент вуглекислого газу). Щороку компанії повинні забезпечувати достатню кількість квот, щоб повністю врахувати свої викиди. У межах ліміту компанії переважно купують квоти на вуглецевому ринку ЄС, але частину квот вони отримують безкоштовно. Обмеження зменшується щороку відповідно до кліматичної цілі ЄС, забезпечуючи зменшення викидів з часом. Законодавча база EU ETS викладена у [Директиві 2003/87/ЄС](#). Її положення кілька разів переглядалися відповідно до рамкових кліматичних документів ЄС. 14 липня 2021 року Європейська Комісія представила «[Fit for 55](#)» – пакет пропозицій щодо реформування кліматичної та енергетичної політики ЄС - для того, щоб забезпечити скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року. В рамках цього пакету 10 травня 2023 року було прийнято [Директиву \(ЄС\) 2023/959](#) Європейського Парламенту та Ради, що передбачає набір змін до існуючої EU ETS, які мають призвести до загального скорочення викидів у відповідних секторах на 62% до 2030 року порівняно з 2005 роком. Законодавці погодилися збільшити річний рівень скорочення обмеження на 4,3% на рік з 2024 по 2027 рік і на 4,4% з 2028 по 2030 рік. Зміни також передбачають:

- включення викидів від морського судноплавства до EU ETS. Домовилися про поступове запровадження зобов'язань для судноплавних компаній зі зменшення безкоштовних квот: 40% для верифікованих викидів з 2024 року будуть продаватися через EU ETS, 70% з 2025 року і 100% з 2026 року, тобто з 2026 року всі квоти будуть платні;
- поетапне припинення безкоштовного розподілу квот на викиди для авіації. Скасування безкоштовних дозволів на викиди для авіаційного сектору таким чином: 25% у 2024 році, 50% у 2025 році та 100% з 2026 року будуть продаватися через аукціон. А для секторів, які мають бути охоплені механізмом коригування вуглецю на кордоні (СВАМ) поступове припинення безкоштовних квот протягом десятирічного періоду між 2026 і 2035 роками;
- запровадження глобальної схеми компенсації та скорочення викидів вуглекислого газу для міжнародної авіації CORSIA через EU ETS. CORSIA (Carbon Offsetting Scheme for International Aviation) — це глобальна схема компенсації викидів CO₂ від міжнародної авіації, прийнята Міжнародною організацією цивільної авіації (ICAO) у 2018 році;
- збільшення фінансування з фонду модернізації за рахунок продажу на аукціоні додаткових 2,5% ліміту квот на викиди та інноваційного фонду, до якого буде додано кошти від продажу додаткових 20 мільйонів квот, які надійдуть від розширення сфери дії EU ETS на море;
- зміцнення резерву стабільності ринку (Market Stability Reserve - MSR) шляхом продовження на період після 2023 року підвищеного рівня річних квот (24% від загального обсягу, але не більше 400 мільйонів квот), які будуть направлятися в MSR. MSR – резерв, до якого щороку спрямовують певний відсоток квот на викиди, щоб потім вивільнити їх на ринок за потреби.

[Союзний реєстр](#) забезпечує моніторинг викидів, подання звітності та верифікацію даних, й таким чином служить для гарантії точного обліку всіх квот, виданих у рамках EU ETS. Реєстр є онлайн-базою даних, яка містить облікові записи для стаціонарних установок (перенесених із національних реєстрів, що використовувалися до 2012 року) та операторів повітряних суден (включених до EU ETS із січня 2012 року). Реєстр відстежує право власності на квоти, що зберігаються на електронних рахунках.

У 2012 році операції EU ETS були централізовані в єдиному реєстрі ЄС, яким керує Європейська Комісія. Союзний реєстр охоплює всі країни-учасниці EU ETS.

Реєстр містить інформацію про національні заходи імплементації (список установок, на які поширюється дія Директиви 2003/87/ЄС у кожній країні ЄС, і будь-який безкоштовний розподіл для кожної з цих установок у період 2013-2020 рр.), рахунки компаній або фізичних осіб, які мають квоти, перекази квот («транзакції»), що здійснюються власниками рахунків, щорічні верифіковані викиди CO₂ від установок і операторів повітряних суден, щорічну звірку квот і підтверджених викидів, коли кожна компанія повинна здати достатню кількість квот, щоб покрити всі її перевірені викиди.

Щоб взяти участь у EU ETS, компанії або фізичні особи мають відкрити обліковий запис у Союзному реєстрі, надіславши запит національному адміністратору, який збирає та перевіряє всю супровідну документацію. Журнал транзакцій ЄС (The European Union Transaction Log - EUTL) автоматично перевіряє, записує та авторизує всі транзакції між обліковими записами в Союзному Реєстрі. Це гарантує, що всі перекази відповідають правилам EU ETS.

У ЄС аукціони проводяться на базі European Energy Exchange (EEX). 25 країн ЄС беруть участь у спільному аукціоні, в якому квоти всіх країн сумуються і продаються разом. Польща і Німеччина не беруть участь у спільній процедурі, але вони проводять свої окремі аукціони на тій же біржі. З метою мінімізації ризику помилок, маніпуляційних та корупційних факторів Україні доцільно [розглянути](#) варіант впровадження європейської моделі роботи – з проведенням аукціонів і торгів на європейській біржі.

Варто зауважити, що ЄС реалізує рішучу політику у сфері скорочення другого за другим за значенням парниковим газом, що впливає на зміну клімату – метану. Так, 15 листопада 2023 року Європейський парламент, Рада та Єврокомісія погодили [проект Регламенту](#) про скорочення викидів метану в енергетичному секторі та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2019/942, який встановлює обмеження на викиди метану, включаючи регулювання викидів при імпорті викопного палива. Під час переговорів з іншими політичними групами, а згодом і з Радою ЄС, Прогресивний альянс соціалістів і демократів [погодив](#) чіткі правила щодо виявлення та усунення витоків (LDAR), щоб краще контролювати прогрес, досягнутий постачальниками викопного палива в ЄС у стримуванні викидів метану з негерметичних нафтогазових інфраструктур. Також учасники переговорного процесу [досягли](#) угоди щодо встановлення обмежень на викиди метану для імпорту нафти та газу в Європу з 2030 року, що здійснюватиме тиск на міжнародних постачальників з метою скорочення викидів цього парникового газу. Зазначений нормативний акт передбачає створення бази даних, де відомості про викиди метану, про які повідомляють імпортери та оператори ЄС, будуть доступні для громадськості. Проект Регламенту вимагає, щоб станом на січень 2027 року нові імпортні контракти на нафту, газ і вугілля можна було укладати, лише якщо експортери застосовують ті самі зобов'язання щодо моніторингу, звітності та верифікації викидів, що й виробники в ЄС. Регламент [встановлює](#) методологію інтенсивності викидів метану та максимальні рівні, яких необхідно дотримуватися для нових контрактів на нафту, газ і вугілля.

2.2.2 Основні результати COP28 в глобальному масштабі

Результати COP28 мають глобальне значення і є знаковими в тому, що було вперше ухвалено рішення щодо Глобального підведення підсумків виконання Паризької угоди ([Global Stocktake](#) – GST). У 2015 році на COP сторони підписали Паризьку кліматичну угоду, яка мала на меті стримування підняття середньої температури на планеті на рівні до 2°C, і концентрацію зусиль для обмеження потепління на рівні 1,5°C. [Статтею 14 Паризької угоди](#) було передбачено проведення оцінки колективного прогресу (глобального підведення підсумків) в досягненні мети цієї угоди вперше у 2023 році та згодом кожні п'ять років. Результат GST повинен слугувати інформаційним підґрунтям для оновлення країнами національно визначених внесків та посилення міжнародного співробітництва з кліматичних дій.

Опублікована ООН [оцінка прогресу](#) в межах GST продемонструвала, що при повному виконанні чинних національно визначених внесків світ рухатиметься до глобального потепління на рівні 2,1–2,8°C, а тому необхідні більш рішучі дії сторін щодо визначення нових національно визначених внесків у 2025 році та відмови від викопного палива до середини століття. Останнє питання викликало багато суперечок між країнами, що активно підтримують декарбонізацію та нафтогазовими державами. ЄС, США та вразливі до наслідків змін клімату країни активно [виступали](#) за те, щоб фінальний текст рішення COP28 охоплював усі сфери економіки та всі парникові гази, а не лише діоксид вуглецю. Водночас росія та Саудівська Аравія відстоювали формулювання, які дозволять використовувати викопне паливо.

5 грудня 2023 року був представлений перший [проект](#) рішення COP28, в п. 35(с) якого було наведено 3 варіанти формулювань щодо викопного палива:

- «впорядкована та справедлива поступова відмова від викопного палива», яку підтримували острівні держави Тихого океану, чутливі до глобальних змін клімату;
- «прискорення зусиль, спрямованих на поступову відмову від викопного палива без уловлювання викидів, і швидкого скорочення його використання для досягнення чистого нуля викидів CO₂ в енергетичних системах приблизно до середини століття», що узгоджувалося з позицією ЄС;
- «відсутність тексту» про викопне паливо (країни, які залежать від експорту нафти та газу, а саме Саудівська Аравія, росія та Ірак, [заявили](#), що не підтримають текст, якщо він буде закликати до відмови від викопного палива).

[Фінальне рішення GST](#) було прийнято 13 грудня, передбачивши у статті 28(d) «перехід від викопного палива в енергетичних системах у чесний, упорядкований і справедливий спосіб, прискорення дій у це критичне десятиліття для досягнення чистого нуля викидів CO₂ до 2050 року, ідучи в ногу з наукою». І хоча прийняте рішення не включило повну відмову від викопного палива, крім того, документ [містить](#) певні неоднозначні положення, які можуть сприяти подальшому використанню викопного палива, все ж це історичне досягнення, що має покласти початок завершення ери викопного палива в енергетиці.

Сторони [погодили](#) Глобальні цілі з адаптації (Global Goal on Adaptation framework – GGA framework) та їх структуру. Прийнятий документ [визначає](#) глобальний консенсус щодо цілей адаптації та потреби у фінансуванні, технологіях і підтримці з розбудови потенціалу для їх досягнення, а також передбачає запровадження системи індикаторів для оцінювання прогресу. Втім, представники багатьох країн [критикували](#) відсутність у тексті GGA framework достатньо чітких цілей та формулювань.

Крім основного рішення за результатами COP28 країни та компанії оголошували про приєднання до низки декларативних угод, які зосереджені на певних аспектах кліматичної політики. На додаток до тих декларацій, до яких приєдналася Україна, було ініційовано підписання ще низки угод, зокрема:

- Декларацію лідерів ОАЕ щодо глобальної системи кліматичного фінансування ([UAE Leaders' Declaration on a Global Climate Finance Framework](#)), що містить: заклик до щорічного інвестування 5-7 трлн дол. США в екологізацію глобальної економіки до 2030 року для досягнення спільних кліматичних цілей; мобілізації 100 млрд дол. США до 2025 року розвиненими країнами для підтримки країн, що розвиваються, у досягненні кліматичних цілей; подвоєння національних інвестиційних платформ; звільнення від фіскального навантаження кліматичних проєктів, підготувавши відповідним чином міжнародну, державну та приватну фінансову архітектуру (вітається використання стійких до кліматичних змін боргових положень, кліматичних боргових свопів, стійких облігацій, кліматичних ваучерів); розширення джерел пільгового фінансування для кліматичних дій; створення кращих, більших та ефективніших багатосторонніх банків розвитку; мобілізації внутрішніх ресурсів та залучення приватного фінансування; створення цілісних вуглецевих ринків (підписанти 13 країн – Барбадос, Німеччина, Франція, Ірландія, Філіппіни, Колумбія, Гана, Кенія, Індія, Сенегал, Сполучене Королівство, ОАЕ та США).
- Глобальне зобов'язання з кондиціонування для COP28 ([Global Cooling Pledge FOR COP28](#)), що має на меті скорочення викидів від систем кондиціонування у всіх секторах щонайменше на 68% у всьому світі до 2050 року порівняно з рівнями 2022 року; включає обов'язок ратифікувати Кігальську поправку до 2024 року для тих країн, які ще цього не зробили; підтримувати рішучі дії через Багатосторонній фонд Монреальського протоколу для завчасних дій щодо скорочення споживання гідрофторвуглеців (ГФУ) та сприяти підвищенню енергоефективності для поступового виведення з виробництва гідрохлорфторвуглеців (ГХФУ) та скорочення ГФУ; підготувати та опублікувати національний план дій з кондиціонування, розглянути питання кондиціонування під час підготовки національного плану дій або прийняти нормативний акт або його еквівалент до 2026 року, а також відобразити відповідні зусилля в розробці національно визначених внесків до Паризької угоди та планів поступового скорочення ГФУ; низку інших зобов'язань, пов'язаних з запровадженням національних будівельних енергетичних норм, стандартів енергоефективності для охолоджувального обладнання, поширення на ринку інноваційних технологій та ін. (підписанти - 61 країна).
- Спільна заява COP28 про клімат, природу та людство ([COP28 Joint Statement on Climate, Nature and People](#)), спрямована на посилення координації між країнами, сприяння синергії, інтеграції та узгодженню під час планування та реалізації національних планів і стратегій боротьби зі змінами клімату, відновлення біорізноманіття та земель, масштабування фінансування та інвестицій для цих заходів, узгодженості при зборі даних та звітуванні (підписанти 18 країн – Китай, ОАЕ, Беліз, Бразилія, Кабо Верде, Канада, Колумбія, Коста-Ріка, Єгипет, Франція, Німеччина, Руанда, Самоа, Сенегал, Сейшельські острови, Іспанія, Сполучене Королівство, США).
- Хартія з декарбонізації нафти та газу ([Oil & Gas Decarbonization Charter - OGDC](#)), яка зобов'язує підписантів звести до нуля викиди метану та припинити регулярне спалювання в факелах до 2030 року, а також досягти чистого нуля не пізніше 2050 року та працювати над найкращими галузевими практиками скорочення викидів. До хартії приєдналися 52 компанії, що представляють понад 40% світового видобутку нафти, причому національні нафтові компанії представляють понад 60% підписантів.

- До Powering Past Coal Alliance (PPCA), що ставить ціллю відмову від виробництва електроенергії з вугілля, у 2023 році [приєдналися](#) 11 країн (США, Чехія, Кіпр, Домініканська Республіка, Ісландія, Косово, Норвегія, Колумбія, Марокко, ОАЕ, Мальта). Президент Франції Еммануель Макрон на саміті лідерів [закликав](#) розвинені країни відмовитися від вугілля до 2030 року і зазначив, що його країна планує зробити це до 2027 року. Україна приєдналася до PPCA у 2021 році під час COP26 у Глазго. На одному із заходів на Ukraine Recovery Conference 2023 в Лондоні заступник міністра енергетики Ярослав Демченков підтвердив, що Україна планує припинити використання вугілля в електроенергетиці до 2035 року.
- Міністерство зміни клімату та навколишнього середовища ОАЕ запустило коаліцію Waste to Zero, зосереджену на декарбонізації сектора відходів і прискоренні переходу до циркулярних і регенеративних технологій виробництва.

У ході COP28 прийнято важливі рішення щодо фінансування заходів боротьби та адаптації до змін клімату:

- у перший день конференції Президент COP28 Султан Ахмед аль-Джабер оголосив про наповнення Фонду відшкодування втрат і збитків (loss and damage fund), створення якого було започатковано під час COP27 з метою компенсацій втрат та збитків, яких зазнали країни, що розвиваються, внаслідок зміни клімату (наприклад, природних катаклізмів, повеней тощо). Сумарні зобов'язання країн [склали](#) майже 792 млн дол. США (найбільше коштів [зобов'язалися](#) надати Франція, Італія, Німеччина та ОАЕ);
- шість країн [пообіцяли](#) нове фінансування для Зеленого кліматичного фонду (Green Climate Fund), а загальна сума фінансування Фонду досягла рекордних 12,8 млрд дол. США від 31 країни;
- вісім урядів [оголосили](#) про фінансування Фонду найменш розвинутих країн (Least Developed Countries Fund) і Спеціального фонду зі зміни клімату (Special Climate Change Fund) на загальну суму понад 174 млн дол. США;
- сукупні внески у розмірі 317 млн дол. США [надійшли](#) до Фонду адаптації (Adaptation Fund) та Фонду найменш розвинутих країн (Least Developed Countries Fund).
- уряд ОАЕ під час COP28 [оголосив](#) про запуск ALTÉRRRA, нової інвестиційної платформи, на суму 30 мільярдів доларів США, яка має на меті мобілізувати загалом 250 млрд дол. США для глобальних кліматичних заходів. ALTÉRRRA має стати найбільшим у світі приватним інвестиційним механізмом для боротьби зі зміною клімату;
- Саміт COP28 з питань метану та інших непарникових газів, проведений Головуванням COP28 разом із США та Китаєм мобілізував 1,2 млрд дол. США на підтримку скорочення викидів метану та інших парникових газів (ПГ), крім CO₂, у різних секторах економіки;
- багатосторонні банки розвитку сигналізували про суттєві зміни у своїх програмах, [оголосивши](#) про виділення понад 180 млрд дол. США додаткових фінансових зобов'язань у рамках багаторічних програм;
- у рамках Регіональних платформ для кліматичних проєктів 19 кліматичних проєктів у країнах, що розвиваються, [отримали](#) фінансування на суму близько 1,46 млрд дол. США;
- на Форумі COP28 Business & Philanthropy Climate Forum було офіційно [виділено](#) 7 млрд дол. США на досягнення цілей щодо клімату та біорізноманіття;

- компанії та благодійні організації [оголосили](#) про великі інноваційні кліматичні ініціативи у сфері відновлюваного сільського господарства та харчових продуктів, які підкріплені фінансуванням у розмірі 3,2 млрд дол. США для реалізації Декларації про стале сільське господарство, стійкі продовольчі системи та кліматичні дії;
- [мобілізовано](#) початковий транш у розмірі 2,9 млрд дол. США на рішення питань щодо клімату та здоров'я;
- багаті на природні ресурси країни та їхні партнери [оголосили](#) про фінансування в розмірі 2,7 млрд дол. США із державних і приватних джерел інвестиційних планів для одночасного впровадження Паризької угоди та нової Глобальної рамкової програми збереження біорізноманіття. Було оголошено про виділення до 1 трлн дол. США на збереження тропічних лісів Амазонки через платформу природних ресурсів.

За словами президента COP28 Султана Ахмед аль-Джабера вдалося [мобілізували](#) понад 85 млрд дол. США у вигляді нових фінансових зобов'язань.

Однак, як підкреслюється в GST, ці фінансові обіцянки далеко не дотягують до трильйонів, які знадобляться для підтримки країн, що розвиваються, у переході на чисту енергію, реалізації їхніх національних кліматичних планів і зусиль з адаптації. Щоб забезпечити таке фінансування, GST наголошує на потребі реформування багатосторонньої фінансової архітектури та прискорення поточного створення нових та інноваційних джерел фінансування.

2.3 Рекомендації

Уряду України (Міндовкілля):

- Забезпечити технічну розробку та дієву реалізацію системи верифікації звітів операторів про викиди парникових газів.
- Актуалізувати кількість підприємств, які мають зареєструватися в Реєстрі з МЗВ.
- Провести консультації з усіма зацікавленими сторонами стосовно спірних аспектів (стислих строків запровадження СТВ, таргетування, тобто встановлення економічно обґрунтованої ціни за тону викидів з урахуванням динаміки розвитку української економіки та допустимого рівня навантаження підприємств вуглецевими платежами, переліку парникових газів, що охоплюватимуться СТВ; використання безкоштовних квот), за результатами сформуванню позицію по цих питаннях для підготовки законодавчої та регуляторної бази.
- Для забезпечення прозорості та підзвітності усього процесу запуску СТВ передбачити здійснення контролю над його функціонуванням наглядовим комітетом з багатостороннім складом.
- Проаналізувати чинні політики та нормативно-правові акти України на відповідність змісту тих кліматичних ініціатив, до яких Україна долучилась в ході COP28; за потреби ініціювати внесення законодавчих та регуляторних змін.
- У Національному плані з енергетики та клімату, який зараз розробляється, та у наступних НВВ врахувати нові зобов'язання та цілі, взяті Україною в рамках COP28.

Уряду України (Міндовкілля, Мінекономіки, Мінфін):

- Визначити та встановити економічно обґрунтовану ціну за тонну викидів CO₂ для механізму СТВ.

Уряду України (Міндовкілля), Верховній Раді України:

- Розробити та прийняти закон про СТВ.

Уряду України (Міненерго, Міндовкілля):

- Передбачити чіткий план дій з відмови від викопного палива у енергетиці, оновити плани виведення з експлуатації вугільних ТЕС, беручи до уваги складнощі та негативні наслідки, спричинені війною.

НАДРОКОРИСТУВАННЯ

3.1 Ситуація в Україні

Регуляторні та законодавчі ініціативи

- **07.11.2023 р.** наказом Міндовкілля № 743 [внесено](#) зміни до деяких примірних угод про умови користування надрами для приведення у відповідність із прийнятим Законом України № 2805-IX “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства у сфері користування надрами”. Угоди користування надрами обов’язково мають включати порядок видобування корисних копалин, зокрема з метою запобігання негативним екологічним наслідкам і забезпечення безпеки забудованих територій, та економічно обґрунтовані строки виконання робіт;
- **24.11.2023 р.** Держгеонадра опублікувала [проект](#) постанови КМУ “Про внесення зміни до переліку ділянок надр (родовищ корисних копалин), які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави, що надаватимуться у користування шляхом проведення конкурсів на укладення угод про розподіл продукції”. Проектом акта пропонується актуалізувати перелік ділянок “стратегічних” надр, які надаватимуться у користування за підсумками конкурсів на укладення УРП;
- **27.12.2023 р.** постановою КМУ [внесено](#) зміни до [форми спеціального дозволу на користування надрами](#), у т.ч. визначено, що види корисних копалин, вказуються відповідно до [Порядку](#) державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин, та [Національного класифікатора](#) України “Класифікатор корисних копалин (ККК) ДК 008:2007”. Також затверджено перелік основних видів робіт, що визначаються спецдозволом;
- **09.12.2023 р.** [прийнято](#) за основу проекту Закону України № 10086 від 25.09.2023 р. “Про внесення змін до статті 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності державних вугледобувних підприємств» щодо продовження терміну дії мораторію на виконавчі провадження, заходи примусового виконання рішень та порушення справ про банкрутство державних вугледобувних підприємств. Передбачено, що термін мораторію продовжиться ще на рік до 01.01.2025 р. В умовах війни зазначені пільги для вугледобувних підприємств є вимушеною мірою, але варто відмітити, що це не співвідноситься з політикою декарбонізації;
- **29.12.2023 р.** [Міндовкілля](#) оприлюднило проект наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України “Про затвердження Порядку та умов страхування ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу”.

Новини уряду, ЦОВВ, компаній

- **У жовтні 2023 р.** під час конференції “Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування” голова Держгеонадр Роман Опімах [повідомив](#), що відомство працює над розробкою авторизованого Державного реєстру спеціальних дозволів на користування надрами, що дозволить генерувати електронний бланк спецдозволу онлайн виключно у формі витягу. Також Держгеонадра планує встановити у Електронний кабінет надрокористувача модуль геологічного контролю для повідомлення надрокористувачів про перевірки та надсилання приписів за їх підсумками.

- **03.10.2023 р.** заступник Міністра енергетики України Олександр Хейло [повідомив](#), що відомство реалізує системну програму з підвищення ефективності роботи державних вугільних підприємств, зокрема зі збільшення видобутку вугілля. Зокрема, здійснюються заходи, спрямовані на відновлення видобутку ДП “ВК “Краснолиманська”, який було припинено у 2018 році. Вочевидь в умовах війни існує необхідність нарощення власного видобутку вугілля, проте в контексті декарбонізації вугільна промисловість має поступово втрачати фокус уваги.
- **У жовтні 2023 року** Австралійська компанія Volt Resources Limited (ASX: VRC), яка володіє 70% української групи компаній “Заваллівський графіт”, [оголосила](#) про підписання листа про наміри з компанією M2i Global, Inc. (США) щодо перспективи постачання графіту, виробленого в Україні, для потреб Міністерства оборони США. Відповідно до основних умов договору, M2i намагатиметься укласти з Міністерством оборони США контракт на закупівлю до 20 000 тонн графіту щороку протягом трьох років, а Volt постачатиме графіт чистотою від 94,0 % до 99,5 % від дочірньої компанії Volt Zavalievsky Graphite.
- **У жовтні 2023 року** голова Держгеонадр Роман Опімах під час VII Київської нафтогазової конференції “Буріння. Інтенсифікація. Екологія та охорона» [розповів](#) про продовження роботи над масштабною програмою сканування геологічних звітів, що була розпочата в 2021 році та передбачає оцифрування 60 тис. книг геологічних звітів і графічних додатків протягом трьох років із відповідним розміщенням цих матеріалів на інтерактивних картах з перекладом метаданих англійською мовою. Оцифрування вторинної геологічної інформації, розширення функціоналу Державного геологічного веб-порталу та розвиток ІТ-архітектури є метою укладеного 16 листопада 2022 року Меморандуму з ЄБРР про технічну допомогу, в рамках якого у липні 2023 року стартував піврічний пілотний проєкт.
- **30 жовтня 2023 року** [обговорили](#) стан справ у галузі будівельних матеріалів на розширеному засіданні Антикризисового штабу стійкості економіки в умовах воєнного стану. Як зазначалося, будівельна галузь втратила близько 30% виробничих потужностей, а рівень завантаженості підприємств становить від 10% до 40%, відсутній актуалізований реєстр виробників будівельних матеріалів. Це ускладнює залучення національного бізнесу до локальних проєктів з відбудови, які фінансуються міжнародними донорами. Серед інших проблем – ускладнена логістика, зростання собівартості продукції, замінованість кар’єрів, брак кадрів. Всі учасники зустрічі були одностайними в тому, що за результатами засідання планувалося підготувати спеціальні рекомендації щодо необхідності підтримки промисловості будівельних матеріалів в контексті Плану відновлення України від наслідків війни та внести їх до документу.
- **11.12.2023 р.** Міндовкілля [оприлюднило](#) Звіт про проведення огляду витрат Державного бюджету у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр за 2020-2022 роки.
- ТОВ “Укрлітйвидобування” [продовжує](#) вивчення та розробку Полохівського родовища літєвих руд (що наближає видобуток цієї критичної сировини в Україні) та здійснює буріння п’яти гідрогеологічних свердловин в рамках оцінки впливу на довкілля за міжнародними стандартами (ESIA). У січні 2024 року на п’яти свердловинах будуть встановлені спеціальні датчики, які визначатимуть характеристики підземних вод в межах Полохівського родовища. Це дозволить точніше проаналізувати вплив майбутнього видобутку на підземні води. Також спеціалістами CDM Engineering Ukraine була встановлена метеостанція для цілодобового спостереження за температурою повітря, вологістю, вітром та іншими кліматичними показниками.

Вплив війни, оцінка збитків та відновлення

- В жовтні 2023 року АТ “Марганецький ГЗК” [призупинило](#) видобуток та переробку сирової марганцевої руди (що багатьма країнами світу вважається критичною сировиною). Причиною є артилерійські обстріли армії РФ по об’єктах та інфраструктурі промислового майданчика комбінату та втрати води в Каховському водосховищі, внаслідок чого неможливо поповнити запаси технічних резервуарів води, яка використовується для збагачення сирової руди Грушівською збагачувальною фабрикою. Проте [повідомляється](#), що підприємство планує відновити роботу навесні 2024 року. За підсумками 2022 року Марганецький ГЗК скоротив виробництво марганцевого концентрату на 41,2% у порівнянні з 2021 роком – до 324 тис. т.

3.1.1 Питання критичної сировини в Україні

У фокусі ключових дискусій навколо світового видобутку корисних копалин є створення безпечного постачання сировини для переходу до вуглецево-нейтральної економіки. Україна, як держава, що володіє достатньо багатою мінерально-сировинною базою (у т. ч. [має](#) поклади 22 видів корисних копалин із 34, які входять до оновленого у 2023 році списку критичних сировинних матеріалів ЄС), в останні роки активізувала зусилля в напрямку розширення видобутку критичної сировини.

В липні 2021 року Україна та ЄС уклали Меморандум про стратегічне партнерство щодо критичної сировини та розробили [Дорожню карту](#) для його реалізації. Серед першочергових завдань Дорожньої карти є скасування обмежень доступу до інформації про обсяги запасів критичної сировини в Україні, розробка у співпраці з європейськими партнерами модельної УРП для ділянок надр із покладами критичних і стратегічних корисних копалин та підготовка й оприлюднення онлайн інформації про них, а також оцифрування 5000 геологічних звітів з їх подальшим оприлюдненням. Крім того, у листопаді 2022 року було [укладено](#) Меморандум про взаєморозуміння між Геологічною службою України та ЄБРР про співпрацю щодо модернізації системи поводження та управління геоінформацією (передбачає проведення робіт з оцифрування вторинної геологічної інформації, розвитку ІТ-архітектури та функціоналу Державного геологічного порталу). Згідно з проектом технічної допомоги ЄБРР [заплановано](#) оцифрувати щонайменше 20 000 одиниць зберігання геологічної інформації. Загалом в цифровий формат переведуть 53% паперового фонду - це не менше 60 000 одиниць зберігання геологічних звітів.

Між тим, питання стосовно того, які саме матеріали вважаються в Україні “критичною сировиною”, залишається неврегульованим. 16 липня 2021 року рішенням РНБО України був [схвалений](#) перелік металічних руд та неметалічних корисних копалин, які мають стратегічне значення для сталого розвитку економіки та обороноздатності держави. А в липні 2023 року Уряд затвердив [перелік](#) ділянок надр стратегічних корисних копалин, що надаватимуться в користування на умовах УРП. Цей перелік містить 26 ділянок надр з покладами таких корисних копалин, як літєві, титанові, уранові руди і солі калійні, а також певних супутніх мінеральних речовин, які в ЄС вважаються критичною сировиною.

У листопаді 2022 року Держгеонадра у партнерстві з Європейською Асоціацією Сировинних Ресурсів (ERMA), Директоратом внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та малого і середнього бізнесу Європейської Комісії (DG GROW), [організували](#) у рамках Тижня сировинних ресурсів (Raw Materials Week) перший спільний бізнес-форум у галузі критичних сировинних ресурсів, а також провели урядову дискусію щодо реалізації Дорожньої карти заходів Меморандуму про стратегічне партнерство в сировинній галузі між Україною та ЄС на період 2023–2024 років. Ключовими пріоритетами Дорожньої карти Меморандуму на цей період [визначено](#) наближення нормативно-правової бази галузі надрокористування до європейських стандартів, формування сприятливого

інвестиційного клімату, співпраця в галузі досліджень, інновацій та інтеграція в сучасні високотехнологічні процеси з видобутку, збагачення та виготовлення стратегічних металів для забезпечення сталого “зеленого” переходу.

У 2023 році українська делегація також взяла активну участь у заходах Тижня сировинних ресурсів, організованого Європейською комісією 13-17 листопада у Брюсселі. Під час візиту українська сторона провела консультації з європейськими партнерами з Генерального Директорату внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва, малого та середнього бізнесу (DG GROW) щодо виконання Меморандуму про стратегічне партнерство із сировинних ресурсів, укладеному в червні 2021 року між Україною та ЄС. Роман Опімах повідомив, що у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування створена робоча група з аналізу положень CRMA. Також йде робота над оновленням Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року (законопроект [№6227](#) від 27.10.2021 р.). Зазначений законопроект націлений на прискорення геологічної розвідки та промислової розробки корисних копалин стратегічного значення, що відіграють важливу роль у сталому розвитку економіки та обороноздатності держави, а також залучення інвестицій з метою освоєння виявлених перспективних покладів корисних копалин. Для фінансування геологічної розвідки та державної розробки родовищ законопроектом передбачено створення Державного фонду розвитку мінерально-сировинної бази України у складі спеціального фонду Державного бюджету України. Зауважимо, що законопроект №6227 доцільно було б доповнити цілями щодо нарощування видобутку критичної сировини, оскільки, наприклад, [European Critical Raw Material Act](#) розмежовує критичну та стратегічну сировину.

Під час панельної дискусії “РК ООН як узгоджений інформаційний формат для проєктів критичної сировини на рівні ЄС” в рамках Тижня сировинних ресурсів голова Держгеонадр Роман Опімах [розповів](#) про досвід України з використання міжнародної класифікації оцінки запасів корисних копалин (Рамкової класифікації ресурсів ООН), зазначивши, що в Україні понад 43% родовищ оцінено за системою РК ООН, переважно це родовища, що наразі розробляються. Однак, понад 5000 родовищ, переважна частка яких незаліцензовані, були оцінені ще за радянських часів і наразі потребують переоцінки. Зараз у портфоліо України майже 100 проєктів, переважно з покладами десяти критично важливих видів сировини, 30 об’єктів для інвестування опубліковані в [Інвестиційному атласі надрокористувача](#).

Напередодні Тижня сировинних ресурсів 2 листопада 2023 року [відбулося](#) обговорення пропозицій від учасників секторальної робочої групи з критичних матеріалів, що працює в рамках підготовки Плану для реалізації програми Ukraine Facility та для розробки галузевих стратегій розвитку. Діяльність групи координується Міністерством економіки України за аналітично-консалтинговою підтримки Київської школи економіки та модерується ЕУ Україна.

Заступник Міністра економіки Олексій Соболев [зазначив](#), що частина отриманих пропозицій вже була включена у План. Зокрема до нього увійшли заходи щодо забезпечення привабливості тендерів за умовами УРП, переоцінка запасів критичних сировинних матеріалів за допомогою міжнародних систем класифікації, розроблення Національної геологічної програми до 2030 року та продовження робіт над покращенням функціоналу електронного кабінету надрокористувача. Учасники робочої групи запропонували 29 проєктів реформ, які націлені на покращення поточного стану галузі, удосконалення механізмів інвестування та адаптацію національного законодавства до нормативно-правової бази ЄС. За результатами експертних обговорень визначено 19 пропозицій змін до політик, які було рекомендовано до впровадження. У рамках роботи секторальної групи також були запропоновані інвестиційні проєкти на суму 800 млн дол. Пропозиції стосувалися видо-

бутку критичних сировинних матеріалів їх переробки та виробництва кінцевого цільового продукту. При цьому загальний інвестиційний потенціал галузі до 2033 року оцінюється у 12-15 млрд дол.

Олексій Соболев також [наголосив](#), що спеціальний інвестиційний інструмент дозволить інвесторам отримати фінансування через ЄБРР, ЄІБ та інші міжнародні фінансові інституції. Для цього в Ukraine Facility передбачено 8 млрд євро для покриття ризиків у пріоритетних секторах.

Отже, хоча робота з питань критичної сировини в Україні триває, більшість ініціатив перебувають або на початковому етапі, або на етапі виконання, як наприклад оцифровка геологічної інформації, та ще не досягли кінцевих результатів. Питання критичної сировини в українському законодавстві поки що лишається неврегульованими, хоча підготовча робота над цим триває. Досі [не знято](#) гриф державної таємниці з інформації щодо певних видів корисних копалин (пункти 2.6.5 – 2.6.6 [Зводу відомостей](#), що становлять державну таємницю, затвердженого наказом Центрального управління Служби безпеки України від 23 грудня 2020 року № 383). Бракує також регуляторних механізмів, які б сприяли розвитку виробництв повного циклу та формування продукції з доданою вартістю аби запобігти перетворенню української економіки на сировинний додаток розвинених країн.

3.2 Міжнародний досвід

3.2.1 Європейська політика щодо критичної сировини

Розширення видобутку та забезпечення надійних поставок критичної сировини знаходиться в пріоритетах державних політик країн світу не менш ніж останні 10 років. З точки зору євроінтеграційних процесів та геополітичної близькості Україну у сфері критичної сировини найбільше цікавить політика ЄС. Перший список критичної сировини ЄС налічував 14 видів сировини та був опублікований у форматі [комюніке](#) ще в 2011 році. З тих пір Європейська Комісія зобов'язалася переглядати цей список принаймні раз на три роки, щоб врахувати зміни виробництва, ринків і технологічний розвиток. Таким чином, [другий список](#) із 20 видів сировини був опублікований у 2014 році, [третій](#) з 27 видів сировини – у 2017 році, а [четвертий](#), що налічував 30 найменувань сировини, – у 2020 році.

[Комюніке 2020 року](#) про критичну сировину також оголосило про запуск промислового альянсу [European Raw Materials Alliance](#), спрямованого на забезпечення сталого постачання сировини в Європі. Альянс об'єднав всіх відповідних зацікавлених сторін у стратегічних ланцюжках створення вартості та промислових екосистемах таких секторів як автомобілебудування, відновлювана енергетика, оборона та авіакосмічна промисловість. Пізніше Альянс має розширитися, щоб задовольнити інші важливі потреби в сировині та недорогочінних металах, включаючи проекти, що підтримують економіку замкнутого циклу та враховують цілі [ЄЗК ЄС](#).

16 березня 2023 року Єврокомісія представила проєкт Регламенту щодо критичної сировини, [European Critical Raw Material Act](#), спрямований на зменшення залежності від імпорту й підвищення стійкості важливих ланцюгів постачання критичної сировини та продукції її переробки в ЄС. Закон також має на меті забезпечення шляхів поставок, зокрема через посилення зовнішнього партнерства. П'ятий список критичної сировини, що налічує 34 видів, був опублікований у 2023 році в Додатку II [CRMA](#) (сировинні матеріали, що увійшли до п'ятого списку, були визначені на основі [Дослідження критичної сировини для ЄС 2023](#)).

CRMA є частиною [промислового плану ЄЗК](#) і був представлений паралельно з Актом про декарбонізацію промисловості (Net-Zero Industry Act). CRMA має допомогти збільшити виробництво в ЄС ключових вуглецево-нейтральних або «нульових» технологій, щоб забезпечити стійкі і конкурентоспроможні ланцюги постачання «зеленої» енергії, а також забезпечити кліматичні та енергетичні амбіції ЄС.

13-17 листопада 2023 року відбувся восьмий щорічний «Тиждень критичної сировини» (The 8th edition of the Raw Materials Week), в рамках якого відбулося понад 15 заходів та подій. 15 листопада було проведено 10-ту щорічну конференцію високого рівня Європейського інноваційного партнерства (EIP). Під час конференції були [розглянуті](#) питання, пов'язані з Законом про критичну сировину, постачання сировини для енергетичного переходу, інвестиційні можливості, стратегічні проекти та сприяння стратегічним партнерствам у сировинному секторі. Також відбувся бізнес-форум ЄС-Казахстан, під час якого було [розглянуто](#) Меморандум про взаєморозуміння, підписаний у листопаді 2022 року між ЄС і Казахстаном, який встановлює умови стратегічного партнерства та майбутньої потенційної співпраці у сфері критичної сировини, акумуляторів, ланцюгів доданої вартості відновлюваного водню. Подія ЄС-Африка була [присвячена](#) визначенню практичних шляхів сприяння інвестиціям в Африці, розвитку переробних потужностей і отримання продукції з доданою вартістю на місцевому рівні, а також доступним інструментам для встановлення стійкого партнерства, включаючи механізми сталого фінансування, доступні в рамках стратегії ЄС Global Gateway.

Низка заходів «Тижня критичної сировини» була присвячена інноваційним технологіям та розробкам. Цікаві результати технологічних розробок дослідницьких та інноваційних проєктів ЄС були [представлені](#) під час заходу «Розробка ланцюга створення вартості постійних магнітів», зокрема, презентовані технології автоматизованого вилучення відпрацьованих магнітів у рамках проєктів Horizon Europe [REEsilience](#) та [REEPRODUCE](#), переробки з коротким циклом через запатентовану водневу обробку відходів магнітів (hydrogen processing of magnet scrap - HPMS), заміщення критично важливої сировини (рідкоземельних елементів) при виробництві постійних магнітів в проєкті [PASSENGER](#) та ін. Представлені інноваційні проєкти охоплювали всі етапи циклічного ланцюга створення вартості, демонструючи що технології циркулярної економіки постійних магнітів успішно розроблено і настав час запроваджувати їх у дію. В якості поточних вузьких місць, які перешкоджають широко-масштабному розгортанню проєктів переробки критичної сировини, під час дискусій було згадано обмежену пропозицію брухту, недостатні схеми повернення, відсутність загальної системи маркування та екодизайну.

У перший день «Тижня критичної сировини» 13 листопада 2023 року Рада ЄС та Європейський парламент [досягли](#) домовленості щодо запропонованого проєкту CRMA. А 12 грудня 2023 проєкт CRMA був прийнятий в Європарламенті 549 голосами за, проти 43 та 24 утрималися. Регламент остаточно буде прийнятий після схвалення Радою ЄС. У фінальному тексті варто [відмітити](#) наступні важливі моменти:

- Збільшення цільового показника переробки до 25% порівняно з початковою версією проєкту, що, поряд з іншими заходами рециклінгу, може потенційно сприяти зниженню загального споживання сировини.
- Додатковий акцент на залученні громад, які зазнають впливу, до прийняття рішень, а також врахування Декларації ООН про права корінних народів (UNDRIP) і передбачення статусу спостерігача для громадянського суспільства та місцевих громад у Раді з критичної сировини. Однак чітке та обов'язкове визнання права корінних народів на вільну, попередню та інформовану згоду (FPIC), запропоноване Європейським парламентом та організаціями корінних народів, не було включено до остаточного тексту.

- Тривожні аспекти стосовно значної залежності CRMA від схем сертифікації для «підтвердження відповідності» стратегічних проектів за межами ЄС. Існують [докази](#), що ці схеми не підходять ні для підтвердження відповідності, ні для забезпечення дотримання стандартів прав людини та навколишнього середовища. Відповідальність за права людини та захист навколишнього середовища по суті віддається приватним організаціям із сертифікації, що часто діють під впливом самих гірничодобувних компаній, за якими вони мають наглядати. Втім, прийняття базових критеріїв придатності, таких як багатостороннє управління, перевірки на місцях, механізми боротьби з хабарництвом і корупцією, є позитивним кроком.
- Продовження процесу видачі дозволу на три місяці. Проте представники громадськості у Коаліції ЄС із сировинних матеріалів зберігають побоювання щодо формулювання про «переважаючі суспільні інтереси», що потенційно дозволяє гірничодобувну діяльність у заповідних зонах.
- Існуючі торговельні та фінансові інструменти не в змозі зміцнити захист навколишнього середовища та прав людини у третій країнах, де ЄС прагне збільшити закупівлі критичної сировини. Торгова політика ЄС має покращитися, щоб гарантувати, що ці партнерства сприятимуть місцевому розвитку, повазі та підтримці екологічної стійкості та прав людини.

3.3 Рекомендації

Уряду України (Міндовкілля, Держгеонадра):

- Розробити нормативно-правову базу для врегулювання питання щодо критичної сировини та його узгодження з CRMA ЄС, доопрацювати [законопроект № 6227](#) з урахуванням питань пріоритетизації критичної сировини та прийняти зміни до Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України;
- Врахувати при формуванні державної політики та розробці регуляторних актів питання формування продукції з високою доданою вартістю на вітчизняних підприємствах та передбачити стимули для інвесторів аби забезпечити будівництво підприємств повного циклу.

Державним експертам з питань таємниць Міндовкілля, Мінекономіки та Службі безпеки України:

- Відповідно до [Рішення РНБО](#) скасувати віднесення до державної таємниці інформації у сфері надрокористування, що включає дані про балансові запаси певних видів корисних копалин, перспективи їх розвідки та видобутку (за винятком інформації щодо уранових руд, визначеної пунктами 2.6.1 – 2.6.4 [Зводу відомостей](#), що становлять державну таємницю).

Держгеонадра:

- Розробити у співпраці з європейськими партнерами модельні УРП та/або інші форми договорів на розробку ділянок надр із покладами критичних і стратегічних корисних копалин;
- Розширити пропозицію ділянок надр з покладами критичної сировини в Інвестиційному атласі надрокористувача в результаті оцифровки геологічної інформації.

Уряду (МОН):

- Запроваджувати програми підтримки розвитку науки, сприяти міжнародній співпраці в галузі досліджень, інновацій та інтеграції українських вчених у сучасні високотехнологічні процеси з видобутку, збагачення та виготовлення стратегічних металів.

DiXi Group

+38 044 253 66 94

вул. Інститутська 18 а, офіс 3

author@dixigroup.org

dixigroup.org

